

Commuun en Zeven Getijden in de Brugse parochiekerken

Aantal, taak en organisatie van de clerus waren in de middeleeuwen vrij verschillend van tegenwoordig. Het groeiend aantal priesters was vrij groot, het grootste gedeelte van hen vergenoegde zich met het vervullen van de functie van de heilige liturgie, met name het zingen of reciteren van het *officium divinum* (het huidige — nu meestal privatim gebeden — brevier), de heilige missen en loven. Aantal en liturgische diensten vertonen naar ons aanvoelen een zekere overdadigheid. Gelijk er altijd meer kloosters, kapittels, parochiekerken werden gesticht, zo breidde zich in die kerken ook het aantal plechtigheden uit. Bij de organisatie was het meer collegiaal aspect opmerkelijk: niet alleen bij de voornoemde kloosters en kapittels of collegialen, maar ook bij lagere clerus als kapelanen en andere habituanten, die vaak aan parochiekerken waren verbonden, treft men groepsstructuren aan. Een sprekende uiting van de liturgische opdracht en van de groepering van de clerus is de instelling van de *zeven getijden*. In de loop van de vijftiende eeuw werden in verschillende parochiekerken aparte verenigingen van priesters gesticht, die de verplichting hadden, om elke dag, of, elders en meestal aanvanke-lijk, op sommige dagen, de zeven canonicke uren of getijden te zingen. Vaak kregen ze in deze eeuw ook hun definitieve statuten en organisatie, al schijnen ze meer dan eens een lange ontwikkeling te hebben doorgemaakt vooraleer ze werkelijk als afzonderlijke en gesloten colleges vorm kre-

gen¹. Behalve de voortreffelijke bladzijden van E. Rembry over het *commun* van Sint-Gillis-parochie te Brugge werd daar voornamelijk weinig over gepubliceerd². In deze bijdrage worden enkele gegevens bijeengebracht die de kennis van deze instelling in de Brugse parochiekerk van Sint-Gillis enigermate kunnen toelichten. Daarna behandelen wij Sint-Walburga en Sint-Jacob.

1. Sint-Gillis

Commuun en Zeven Getijden van deze parochie zijn dank zij de goed gedocumenteerde bladzijden van E. Rembry best gekend³. Hierom blijft het hier bij enkele aanvullingen. Terecht maakt deze schrijver o.i. onderscheid tussen de leden van het *commun* en de kapelannen *buiten het koor*; en dat zal vermoedelijk ook het geval geweest zijn voor

1. C.S. Dessing, *De zeven getijden in de St. Jans-kerk te Gouda, in Bijdragen voor de Geschiedenis van het bisdom van Haarlem*, Leiden, dl. 35 (1913) p. 145-223, 347-372; W. Nollet-P. Boeren, *Kerkelijke instellingen in de Middeleeuwen*, Amsterdam, 1951, p. 342-343; H. Platelle, *La vie paroissiale vers 1455*, in L. Trenard, *Histoire de Lille*, dl. I, *Des origines à l'avènement de Charles-Quint*, Rijsel, 1970, p. 397-398; R. Post, *Kerkgeschiedenis van Nederland in de Middeleeuwen*, 2 dln, Antwerpen-Utrecht, 1957, dl. I, p. 287-293.

2. E. Rembry, *De bekende pastoors van Sint-Gillis te Brugge (1311-1896) met aantekeningen over Kerk en Parochie*, Brugge, 1890-1896, XXXI - 808 blzn, vooral p. 38-49; enkele gegevens ook bij J. de Damhoudere, *De magnificentia Politiae Civitatis Brugarum*, Antwerpen, J. Bellerus, 1563, p. 120-124 en in de nederlandse vertaling: *De Grootdadigheid der breedtvermaerde Regeringhe van de Stadt Brugge*, Amsterdam, 1684, p. 6-15, 27-44, 561-562; A. Dewitte, *Scolastri en rectores scholarum aan de O.L.Vrouwkapittelschool te Brugge (ca. 1480-1553)*, in *Hand. Em.*, (1962) p. 265-274; id., *De kapittelschool van de collegiale Sint-Salvator te Brugge, 1516-1594*, in *ibid.*, (1967) p. 5-65; id., *De geestelijkheid van de Brugse Lieve-Vrouwkerk in de 16e eeuw*, in *ibid.*, 1970, p. 100-135; dezelfde auteur schonk ons ook inzage van zijn nog onuitgegeven *Lijst van de magistri cantus, organisten en rectores scholarum aan de St.-Jacob en St.-Gillisparochies te Brugge 1487-1580*; al deze titels wijzen er op dat deze leden of dienstpersoneel van het *commun* ook in het culturele leven een zekere rol vervulden; A. Hodüm, *Oorsprong van de broederschap van O.L.Vrouw Presentatie in de Sint-Jacobskerk te Brugge*, in *Hand. Em.*, (1954) p. 97-116. Wij danken hierbij Kan. Hodüm die ons een paar teksten ter hand stelde over het *commun* van Sint-Jacob.

3. Alleen van het archief van deze parochie dat op het rijksarchief te Brugge gedeponneerd werd bestaat een recente inventaris en is de nummering definitief. De gebruikte documenten worden aangegeven

beide andere parochies ⁴. In deze parochie komt ook de oudst-bekende vermelding van «den gheselscepe vander kercke» voor, waarmee ongetwijfeld het commuun bedoeld wordt; dit in een bijvoegsel aan het testament van Jan van Atrecht (29 mei 1321) toegevoegd op 30 november 1324 ⁵. Dat Rembry reeds een vermelding daarvan meende te lezen in het testament van broeder Andreas van 15 februari 1312 lijkt een vergissing ⁶. Op 23 maart 1389 doet Jan van Zomergem, priester-kapelaan van Sint-Gillis te Brugge een fundatie in deze kerk. Als gevolmachtigde treedt op Jacob Godevaert, priester, namens en ten voordele van de pastoor, kapelaans, schoolmeester, koster en andere personen die deel uitmaken van het koor van deze kerk ⁷. Op 20 maart 1411

volgens de huidige nummering bij J. Mertens, *Inventaris van het archief van de Kerkfabriek St. Gilliskerk te Brugge* (Ministerie van Nat. Opv., Algemeen Rijksarchief, Rijksarchief Brugge, *Inventarissen van Archieven van Kerkfabrieken*, dl. III), Brugge 1967, 29 blzn. In de lijst die volgt verwijzen wij tussen haakjes naar de benaming bij Rembry, *a.w.*; *Rijksarchief Brugge, Kerkfabriek Sint-Gillis*; 4, *Resolutieboek en Cartularium van het Commun, 1486-1588* (Charterboek van het Commun I); 5, *Resolutieboek, 1633-1810*; 6, *Fragment van een resolutieboek 1487*; 27, *Cartularium van de kerk, 13e-16e e.*; 273, *Cartularium, 14e-16e e.* (Charterboek van het Commun II); 284, *Handboek van het Commun 1792*; de *afzonderlijke titels en fundaties*: 30, 50, 55, 56, 58, 65, 68, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 82, 84, 86, 88, 89, 93, 95, 98, 99, 101, 104-115-122-211-212, 187, 190, 191, 192, 194, 197, 201-213, 207, 214, 215; 254; 286, *de processen* 298, 299, 300; *Dis: cartularia* 342, 343; *Rijksarchief Gent, Raad van Vlaanderen, voorlopig nr. II. 5538/28060: Statuta ecclesie Sancti Egidii* in het dossier van het proces tussen de priester Jacob Debbout en Jacob Deurwaerdere over de 3 missen gefundeerd door Jan Diercoop (1494-1504); wij hebben het Archief van de Commissie van Openbare Onderstand te Brugge niet geraadpleegd, maar in de *Inventaris Archief C.O.O.*, p. 33-34 worden een aantal documenten die kunnen belangrijk zijn vermeld; E. C(oppieters)-S(tochove), *Inventaire des archives de l'église Saint-Gilles à Bruges*, in *Hand. Em.*, LXIV (1914), p. 134-139; P. D(e) S(toop), *Fondation d'un anniversaire dans l'église de Saint-Gilles, à Bruges ... le 23 septembre 1408*, in *Hand. Em.*, XVI (1862-63) p. 234-240.

4. *a.w.*, p. V en 39, n. 2; J. Damhoudere maakt dit onderscheid alleen voor S. Walburga, *a.w.*, p. 123 (latijn) en 38-39 (ned.).

5. 187, Cart. 27, f. 79v.

6. *Stadsbibliotheek Brugge*, Hss. 616, *Notices biographiques sur les curés de St. Gilles à Bruges 1240-1864*, ongenummerd, bij pastoor N. Van Damme; zie 187 en Cart. 27, f. 71v-73v.

7. Cart. 273, f. 32 «donavit discretio viro domino Jacobo Godevaert

aanvaardden «Bertholomeus Niet, prochiepape van St. Gillis-kerke in Brugge ende zeghelaere vanden hove in die vors. stede, here Jan Diericx, here Jan van Coukelberghe ende here Jan f. Clais capelaen in die vors. kerke voor ons en over onse ghemeene commune» de stichting van Joris vander Stichele ⁸. De koorgemeenschap of commuun bestond dus als eigen groep reeds bij de aanvang van de veertiende eeuw; zij bestond uit pastoor, kapelaans, koster, schoolmeester en wellicht nog ander personeel en wordt vooral vermeld naar aanleiding van stichting van jaargetijden of andere liturgische verplichtingen. Van de zeven getijden is eerst later uitdrukkelijk melding. De oudste stichting in dat verband lijkt wel deze van de schenkingsakte van 13 oktober 1453 waarbij Ludovicus van Straten, priester en kapelaan van Sint-Gillis, een fundatie doet om de zeven getijden te zingen gedurende de 40 dagen van de vasten tegen gift van twee renten bezet op gronden gelegen te Vlissegem en te Oostkerke ⁹. Uit de jaren 1517-18 is nog de fundatie bekend van gezongen getijden door Josine Reynaerts tegen gift van een rente bezet op huizen en gronden te Oudenburg, die echter in januari 1555 werden te gelde gemaakt en waarvan de opbrengst anders werd belegd. Deze fundatie voorzag in het zingen van de zeven getijden veertig dagen lang te rekenen van de vooravond van Ons Heer Hemelvaart ¹⁰. Verder geeft een rekening van omstreeks 1473 een reeks inlichtingen over betalingen van de kerkfabriek van Sint-Gillis «over sekere jaerghetiden den commune van Sint-Gillis voors. met daaran cleift» en dat maakt voor 12 stichtingen de som van 2 l. 10 s. 5 d. gr.

presbytero ... nomine et ad opus curati, capellanorum, rectoris scoliarum, custodis et aliarum personarum chorum dicte ecclesie Sancti Egidii Brugensis frequentantium».

8. Cart. 27, f. 68.

9. 70, 197; op eerste quateremperdag in dec. tegen gift van M. van Huele, 30 nov. 1459, nr. 198 en Cart. 4, f. 82v., verder Cart. 4, f. 4: fund. Juerveys en Cart. 4, f. 81.

10. 104, 115, 122, 211, 212, 286, Cart. 4, f. 147v.-148v.; E. Rembry, *a.w.*, p. 20.

uit. In het «nieuwe beset» dat daarop volgt en dat uit dezelfde jaren moet dateren wordt herhaaldelijk melding gemaakt van gelden die de kerkfabriek verschuldigd is aan de commune voor de VII ghetiden krachtens sommige fundaties, evenals in een overzicht van de renten «toebehoorende den commune» uit de jaren 1484-85 een reeks vermeldingen van de *horae canonicae* voorkomen, waaruit blijkt dat oudere stichtingen soms ten bate van de zeven getijden werden gewijzigd. Tenslotte is ook de dis jaarlijks 5 l. gr. schuldig aan de commune tot het zingen van «sevene ghetiden binnen den Vastene, tusschen paesschen en syncxen, tot deze beset bij Renier Houtmaerct, en inde advent». De totale som van de inkomsten van renten binnen als buiten Brugge door het commuun te ontvangen van kerkfabriek en dis wordt geraamd op 48 l. 8 s.; daarvan zijn er 11 l. 11 s. 10 d. voor de zeven getijden, waarbij dan nog dient gevoegd de jaarrente van 30 s. die heer Gerard (Maertens) priester en lid van het commuun schonk voor deze instelling maar waarvan hij er tijdens zijn leven 20 s. voor zichzelf reserveerde, zodat er voorlopig maar 10 s. in aanmerking kwamen ¹¹.

Het plan voor de stichting van de zeven getijden schijnt dus gerijpt te zijn tijdens het pastoorschap van Bartholomeus Willaert (reeds vermeld als zodanig op 14.12.1424 en zeker nog in 1457, terwijl zijn opvolger Johannes de Man reeds op 29.11.1459 voorkomt) en komt derhalve meer dan een eeuw later dan het bestaan van de koorge-meenschap ¹². De stichting van Straten getuigt dat de zeven getijden in elk geval omstreeks 1453 bestonden. Wanneer kreeg zij haar statuten? Rembry vermeldt dat zij vernieuwd werden door bisschop R. Drieux op 6 juli 1574 en geeft er een zeer goede analyse van ¹³. Dat deze vernieuwing eerder een bekrachtiging dan een wijziging is geweest moge blijken

11. Cart. 273, rekening.

12. E. Rembry, *a.w.*, p. 11-12 en Cart. 27, f. 103.

13. *a.w.*, p. 39, 41-46.

uit de vergelijking met de oude statuten die wij menen te hebben ontdekt en die wij in bijlage publiceren. Daar ze ongedateerd zijn maar van een vijftiende eeuwse hand en gevoegd als bewijsstuk bij een dossier uit de jaren 1494-1504 moet er niet aan getwijfeld worden dat ze uit de XVe eeuw stammen. Men kan ze met grote waarschijnlijkheid nog nauwkeuriger dateren ¹⁴. Uit 1463, 1472 en 1479 ¹⁵ zijn een reeks processtukken bewaard nopens het gezag van pastoors en kerkmeesters van St.-Gillis enerzijds en de proost van O.L.Vrouw-kapittel anderzijds over het aanvaarden, het uitoefenen van de tucht en het uitkeren van de vergoedingen aan de kapelaans van Sint-Gillis. Sommige kapelaans die in deze kerk een kapellanie bedienden doch niet als lid van het commuun aanvaard waren meenden daar omwille van hun kapellanie van rechtswege toch toe te behoren en op de uitkeringen aanspraak te kunnen maken. Pastoor Deman beriep zich op de *antiqua consuetudo* om elke aanneming van een nieuw lid door de proost van het O.L.V.-kapittel afhankelijk te maken van de voorafgaandelijke goedkeuring en presentatie door pastoor en kerkmeesters; de pastoor kan de leden van het commuun met instemming van de kerkmeesters gedurende een maand van de distributies beroven, maar ze kunnen in beroep gaan bij de proost; ze moesten echter juist zoals de *mercenarii* als lid van het commuun aanvaard worden, dezelfde observanties naleven en konden uit hoofde van hun kapelaanschap geen enkel privilege laten gelden op de andere leden. Wel werd bij overeenkomst van 21 jan. 1463 toegestaan dat alle toenmalige *capellani instituti et beneficiati* voor deze keer hun aanvraag tot aanneming als koorlid aan de pastoor en kerkmeesters konden indienen, voorgesteld worden ter aanvaarding aan de proost en dan ook in de voorziene distributies konden delen. Van zijn kant moest het kapittel van

14. R.A.G., *Raad van Vlaanderen*, II.5538/28066 en bijlage 1. De stichter van de 7 getijden te Gouda was Wouter van der Mandre, proost van O.L.Vrouw te Brugge, cfr. Dessing, *a.w.*, p. 144, 209.

15. 298, 299, 300.

O.L.Vrouw de pastoor opnieuw als lid opnemen. De *antiqua consuetudo* of oud gebruik, waarvan hier spraak is, is vermoedelijk wel dezelfde gewoonte waarvan ook in de statuten gewag wordt gemaakt, maar er meteen aan voorafgaat en misschien een eerste schets van statuten uitmaakte. Op 3 juli 1472 wordt de beslissing van de Raad van Mechelen van 1463 weer aangevoerd om te protesteren tegen overtredingen vanwege de pastoor en vicepastoor ten nadele van de *capellani perpetui* maar ook om aan te klagen dat ze onder hen beiden «ont fait et forget aucunes ordonnances et statuz a la plus grave foulz desdits mercenaires et au plus grant avantage deulx» zonder rekening te houden met het gezag van de proost. Aangezien de statuten goedgekeurd door Drieux in 1574 nog zo nauw aansluiten bij de vroegere van de XVe eeuw en daar volgens de eed die de leden van het commuun afleggen de macht van pastoor en kerkmeesters vrij groot is menen wij te mogen stellen dat de statuten van pastoor Deman het toch gehaald hebben, dat ze dus tussen 1463 en 1472 werden opgesteld of althans sterk door deze van pastoor Deman werden geïnspireerd. Wat er ook van deze hypothese moge zijn, zeker is dat er op het einde van de XVe eeuw geschreven statuten bestonden en dat deze bij de aanvaarding van nieuwe habituanten werden toegepast, ook nog in de XVIe eeuw¹⁶. Dat geschil leert ook duidelijk dat er een klaar onderscheid werd gemaakt tussen de hoedanigheid van bedienaar van kapellanie en deze van lid van het commuun of habituant; deze laatste waren vaak *mercenarii*, onderworpen aan het gezag, dat het commuun bestuurde, en afzetbaar; wel kon een kapelaan tevens ha-

16. Cart. 4 f. 27 (is eigenlijk een deel van een resolutieboek): Den 13den dach in julio anno XVc.XXI zo was ontfanghen by meestere Jan Lambeen prochiepape van Sint Gillis kercke ende by den kerckmeesters ghesaemder handt dheer Lodewijc Le Vasseur als habituant ende medegheselle vandenchoore ende heift eedt ghedaen naer tindhouden vanden statuten vander voors. kercke ende was ten zelven daghe de voors. Heere Lodewijc byden kerckmeesters ghepresenteert naer costume mynen Heere den proost van onser vrouwe», verder aldaar een aanvaarding van 26 juli 1522 van Pieter van Melclo en op 26 juli 1523 van Jacob Lem.

bituant zijn, maar ook dan moest hij zich schikken naar de statuten van het commuun evenzeer als de *mercenarii*. Dat gaf wel eens aanleiding tot conflicten vanwege sommige kapelanen die niet alleen hun kapellanie maar ook hun titel van habituant levenslang gewaarborgd wilden hebben en niet afhankelijk van de beslissing van het bestuur van het commuun; dat is hun evenwel nooit gelukt.

Hoger werd er reeds op gewezen dat de statuten geen precies getal opgeven voor het aantal leden van het commuun; behalve de pastoor en de vicepastoor schommelde het getal rond de tien ¹⁷; stijging of daling zal wel meer samen-

17. a. Lijst van 10 dec. 1471, 20 juli 1472 (Cart. 4 f. 11 en f. 8);

Johannes de Man, past.

Johannes Wilhoudt, vicepast.

Pieter Willemszoon van Biervliet

Cornelis Victoris

Johannes Boone

Anthonus Prest

Johannes Pottier

Martin le Bulletier (ook in 298, 299)

Eustaes Bennins (ook in 300)

Clemens Hallync

Johannes de Jonghe, priesters ghehabitueerde

op 1 sept. 1473 (Cart. 4, f. 81v.) komen de cursief gedrukte leden ook voor, de andere zijn:

Johannes (Imiers ?)

Gerardus Maertins

Johannes de Blekere

Cornelis Wapoel

Corn. Hutten Pitte, dus 3 meer.

b. Lijst van 24.7.1488 en 12.8.1488 (Cart. 4, f. 120v. en 121):

Pieter vanden Houste pastoor, proost van Ronse

Joh. Wilhoudt, vicepastoor

Pieter Willemszoon van Biervliet

Joh. Boone

E. Bennins

Clemens Hallync

Ger. Maertins

Rijcquaert Grousel

Michiel de Man

Boudin Druon

Franchois Ghys

Gillis Vignon

Willem Scopers

Andries van la duese,

alle priesters ende ghehatueert

inde vors. kercke.

In 1504 (R.A.G., Raad v. Vlaanderen, II.5538/28060):

o.a. Petrus Albi vicepastoor

Johannes Boone

Franciscus Ghijs

Clemens Hallync

Andreas De la Deuze

Jacobus Bastijns

Ghislenus Sceernaert

Joos van Ghent

Pieter Boene

hangen met de fluctuaties van de fondsen dan van de aanvragen. Na Trente en de godsdiensttroebelen nam het aantal gevoelig af, zoals Rembry reeds in het licht stelde ¹⁸. De leden bleven, zoals uit de lijsten blijkt, soms zeer lang, maar ook soms slechts korte tijd lid van het commuun. Meer dan één habituant spijsde de fondsen van de zeven getijden door eigen stichtingen; soms droeg het commuun ook financieel bij tot de verfraaiing van de parochiekerk zoals door de lening die het in 1473 toestond voor de opbouw van de nieuwe O.L.Vrouw-kapel aan de noordzijde van het hoofdkoor ¹⁹.

Het commuun had een eigen organisatie, eigen administratie met eigen rekeningen, archief en zegel. Binnen het commuun waren ook een aantal eigen functies zoals deze van ontvanger, tafeldrager, koster, schoolmeester en onderschoolmeester (*succentor*) die beide de zorg hadden over de choralen of koorzangertjes; ook de oudste kapelaan had een eigen verantwoordelijkheid terwijl de rol van *ebdomadarius*, subdiaken, diaken en waarschijnlijk ook van *cantor* om beurten werd uitgeoefend; vanaf ongeveer 1530 komen ook geregeld zangmeesters en organisten voor in de rekeningen en resolutieboeken; die waren niet noodzakelijk lid van het commuun maar personeel dat door deze instelling werd aangeworven en bezoldigd evenals de clockluyder, roedragher, die zeker in de XVIIe e. samen met de koster en organist telkenjare in hun ambt moesten bevestigd worden ²⁰. Het commuun bleef als naam, maar wat functies en aantal betreft fel ingekrompen, bestaan tot aan de Franse revolutie: uit 1792 dateert nog een handboek van het commuun en de laatste rekening loopt tot 31 aug. 1792 ²¹.

18. E. Rembry, *a.w.*, p. 46-50.

19. 254.

20. Resolutieboek nr. 5.

21. 284; E. Rembry, *a.w.*, p. 49-50 en 44, n. 4.

2. *Sint-Jacob*²²

Op 27 september 1424 gaf bisschop Jean de Thoisy, van Doornik, gunstig gevolg aan de suppliek van de toenmalige pastoor, kerk- en dismeesters van de Sint-Jacobskerk te Brugge, die een concreet voorstel tot dotatie en regeling van het dagelijks zingen van de zeven getijden in deze parochiekerk voorstelde. Men wilde daar voortaan deze getijden zingen zoals het reeds gebeurde in de collegialen van Sint-Donaas en O.L.Vrouw en in de parochiekerk van Sint-

22. *Bronnen en werken.* De archieven van de dis, commun en kerkfabriek van Sint-Jacob bevinden zich 1) op het archief van de Commissie van Openbare Onderstand en 2) in bewaring op het Rijksarchief te Brugge. Men moet er mee rekening houden dat de archieven van de dis in grote mate op het rijksarchief en eigenlijke kerkarchieven voor een ruim deel op het archief van de C.O.O. berusten. In het stadsarchief van Brugge vonden we voor ons onderwerp niets belangrijks. Vooraf weze ook gezegd dat de archieven van Sint-Jacob en Sint-Walburga die naar het rijksarchief werden overgebracht nog in klassering zijn, wat de opsporing en raadpleging ervan wel bemoeilijkte zoals trouwens ook het verwijzen naar de bronnen; veel van de nummers zijn dus voorlopig en wij geven daarom zoveel mogelijk de aard, inhoud en datum van de documenten aan. Wij houden eraan onze dank te betuigen aan de conservators en hun helpers van het Brugse rijksarchief, evenals aan de kerkfabriek van Sint-Jacob die door hun inschikkelijkheid en welwillendheid onze opzoekingen ten zeerste hebben vergemakkelijkt en zelfs mogelijk gemaakt.

1) *Archief C.O.O. Brugge, Cartularium Communitatis*, 14e-17e eeuw, 225 ff. (geciteerd: CC.); aldaar bevinden zich ook de *Rekeningen van het Commun*, nrs. 1-8 (1475-1562), nr. 12 (1586-1600) en nrs. 13-23 (1601-1664); cfr. *Inventaris Archief C.O.O.* in handschrift aldaar p. 75/2.

2) *Rijksarchief Brugge, fonds kerk Sint-Jacob: Inventaris der archieven toebehoorende aan de kerkfabriek, disch en commun van Sint-Jacobs binnen Brugge* (19e eeuw); *verzameling oorkonden* geordend per datum; *verzameling registers: Reg. 4, Rekening 1443-1467; Reg. 6, Registrum curati et Communitatis ecclesie S. Jacobi Brugensis de foundationibus per copiam factis* (1413-1495) 45 ff.; *Reg. 7, Bouc van den acten beghinnende 1530 hendende* (1659) het is een resolutieboek; *Reg. 9, Registrum de sepulturis in ecclesia S. Jacobi Brugensis* (begint slechts op f. 14 en gaat tot f. 48), in de andere documenten heet het soms *Registrum sepulturarum antiquum*; *Reg. 10, Bouc van alle den copien vanden chaetren vanden aermen scamel huusweeken vanden dissche van Sinte Jacobskerke in Brugghe* (1478), 25 + 275 ff.; *Reg. 11, Dit es de rente toebehoorende den dissche van sinte Jacops in Brugghe gheordonneert int jaer 1426*, 85 ff.; *Reg. 12, Inventaire des Chartes de la table des Pauvres vers 1500* (1345-1428) 275 ff.; *Reg. 24, Registrum communitatis*

Salvator ²³. Hoe belangrijk deze bisschoppelijke goedkeuring van dat parochiaal initiatief ook is, toch moeten beide gezien worden als een definitieve fase waarheen men sinds lang op weg was. Vooreerst is het zeker niet zo dat de koorgemeenschap of het commuun van Sint-Jacob pas bij deze gelegenheid zou ontstaan zijn, alhoewel de oorkonde zelf deze indruk zou kunnen verwekken. Reeds op 4 jan. 1356 komt in een jaargetijdestichting van Katharina Coolnaers, toen reeds weduwe van ridder Boudsard de Lys, de bepaling voor dat haar man opdracht gegeven had na zijn afsterven een jaarrente van 10 s. te geven aan de *communitas* van Sint-Jacob tot het celebreren van zijn jaargetijde. Bij de uitvoering daarvan in 1356 blijken «de kerk van Sint Jacob of *socii eiusdem communitatis*» gehouden op het feest van de H. Remigius deze rouwdienst te doen ²⁴. De *communitas chori* wordt ook vermeld in een oorkonde van 4 sept. 1356 ²⁵, en twintig jaar later op 11 oct. 1376 ²⁶ wordt gewag gemaakt van de *receptor communitatis chori*, die op 23 juni van dat jaar bleek Boudewijn de Voerde te zijn ²⁷; nog geen maand later, op 7 nov. 1376, wordt de fundatie vernoemd van Johannes Ingraven, kapelaan van de Sint-

ecclesie S. Jacobi (1495-1564), soms ook *Registrum contractuum communitatis* genoemd, 191 ff.; Reg. 30, *Oorkondenboek van den disch van Sint Jacobs*, 12 + 270 ff.; Reg. 31, *Rooden bouck vande disschen* (vanaf 1463), 291 ff.; Reg. 32, *Rekening 1464-1479*; Reg. 33 *Register vande verbanden vanden disch van S. Jacobs* (1486), 8 + 297 ff.; Reg. 42, *Rekening 1419-1424*, 20 ff. (vroeger nr. 19), Reg. 139, *Resolutieboek 1659-1789*; Reg. 143, *Registrum sepulturarum novum*, 1398-1776, 269 ff.; Reg. 144, *Den Planaris van de Sint Jacobskerke in Brugge*, 231 blzn (uit de 17e e. en bijgewerkt in de 18e eeuw). De oorkonden citeren wij als oork. met zo nodig, de datum erbij.

3) Brugge, *Stadsarchief, Eglise S. Jacques* (1489-1792), XII, 264; *distributies 1636-1643*; *Rekening 1580*; uittreksel uit het resolutieboek (1537-1589).

4) *Rijksarchief Doornik, fonds bisdom Doornik*, cartularia 71, 73, 75.

23. CC. f. 1-5; bijlage 2.

24. Oork.; CC. f. 196.

25. Oork.

26. Oork.

27. Oork.

Jacobskerk, ten bate van de koorgemeenschap²⁸. Op 3 nov. 1387 worden pastoor en kapelaans aangegeven die als leden van de koorgemeenschap begunstigden waren van een stichting²⁹. In al deze gevallen gaat het om schenkingen voor stichtingen van jaargetijden. De oude inventaris vermeldt trouwens onder de rubriek Commun, nr. 49, een reeks resoluties daterend van 1405 en 1408 en die waarschijnlijk resten zijn van een resolutieboek dat aan de bewaarde voorafging. In register nr. 6 komt een ongedateerde lijst voor met verplichtingen van de dis van Sint-Jacob, doch naar het schrift te oordelen, uit de late XIVe eeuw, waarin reeds twee posten voorzien zijn van betalingen «den commune van sinte Jacobs»³⁰. Kapelaan Diederik Clemens, doet in de jaren 1407-1408 een aantal schenkingen voor een viertal jaargetijden aan meester Lambert van Provene, pastoor van Sint-Jacob, die optreedt namens en ten behoeve van gans de gemeenschap van priesters, koster en clerici «*chorum dicte ecclesie frequentantium*» en die er de goddelijke diensten zongen³¹. Een overzicht van de inkomsten en uitgaven afgesloten op 1 maart 1417, dat zowat de situatie van de vorige veertig jaar samenvat en dus tot ongeveer 1377 opklimt, geeft enkele meldenswaardige aanwijzingen³². De inkomsten komen alle van stichtingen van gelovigen voort en vertonen een batig saldo van 75 l. 15 s. 5 d. par.; kerk en pastoor hadden geen andere bezittingen of renten. Het aantal koorleden was 14, precies het getal dat in 1424 zal vastgesteld worden, en ze hadden geen *beneficium*; bepaling die wel verwondering kan wekken als men weet dat er in 1417 zeker kapelaniestichtingen waren in Sint-Jacob en dat Diederik Clemens, zeker een lid van de gemeenschap, *capellanus perpetuus* was; van deze bepaling is de juiste toedracht

28. Oork.

29. Oork.; CC. f. 134 «ad opus, commodum ac profectum communitatis parochialis ecclesie S. Jacobi Brugensis ... videlicet dominorum curati et capellanorum chorum dicte ecclesie frequentantium».

30. Reg. 6, f. 33v.-35v.

31. Oorkonden van 27.9.1407, 19.10.1407 en 3.6.1408.

32. Bijlage 3.

niet zo duidelijk ³³. De leden van de gemeenschap worden in de bescheiden onderverdeeld als pastoor, kapelaans en koster. In bovenvernoemde rekening worden naast vele jaargetijden ook reeds de zeven getijden vermeld die op enkele, wellicht nog schaarse dagen, worden gezongen. Aldus is het commuun krachtens de fundatie van Jan vander Beurze verplicht op de 5 Mariafeesten de zeven getijden te zingen. Ook elders zijn er schaarse aanwijzingen van deze verplichting vóór 1424. Bij akte van 1415 aanvaarden de kapelaans Frans De Wulf en Jan Jaquemijn samen met de leken Jacob Haghelsteen en Jan Berteyt een fundatie van «tghemeene gheselschap vanden ghilde ende broederscepe vanden else-naers» te Brugge waarbij de leden van deze gilde «gheconcenteert hebben omme de meersynghen vanden godliken diensten, den outaer van synte Kathelyne ende synte Barbelen staende inde vors. kerke ... de juweele hiernaer ghescreven». Daarvoor moeten o.a. op verscheidene feestdagen en op al de zondagen, Mariafeesten, apostelfeesten en op de drie gezworen maandagen aan dat altaar missen opgedragen worden «by eneghen priester inde vors. kerke ghebeneficiert of abijt draghende» en op de feesten van Katharina en Barbara «sullen wy snuchtens tilike doen synghen ene messe te selven outaere met dyaken, subdyaken ende cantere ende gheven elcke van hemlieden 4 gr.; item den ghemene gheselscepe vanden chore up dien selven dach 40 gr., dies sullen sy danne synghen de seven ghetiden ende met procesien te bede vesperen ute commen met magnificat voordien vors. houtaer». De terminologie van dat stuk wijst m.i. ook op een zekere gelijkaardigheid tussen koorgemeenschap en ambachtsgilde en misschien beantwoorden beide wel aan gelijkaardige behoeften en idealen ³⁴. Het register 6 waarin deze fundatie voorkomt bevat nog talrijke andere stichtingen van missen, lauden en vespers, op andere dagen en vooral op Mariafeesten en op vrijdagen. Zeer waarschijnlijk

33. Oork. 30 oct. 1414.

34. Reg. 6, f. 1v.

werden bij de reorganisatie van 1424 de bestaande koorge-meenschap en de haar toegewezen fundaties in de definitieve organisatie opgenomen en tot grotere luister en prestige van de parochie tot een dagelijkse liturgische opdracht uitgebouwd. In register 9 treft men trouwens vanaf 1426 een reeks bepalingen aan die naar de statuten van 1424 verwijzen als naar de *nieuwe constitutie*, wat het bestaan van een oudere schijnt in te sluiten, waarvan we echter geen tekst aantreffen³⁵. De bisschoppelijke bekrachtiging van 27 sept. 1424³⁶ is niettemin toch een belangrijke stap in de institutionele ontwikkeling van de geestelijkheid en de liturgische gestalte van de parochie. Ze toont duidelijk aan wie de initiatiefnemers van dat parochiaal plan waren en de procedure van goedkeuring alsook de organisatie van de koorge-meenschap.

Het initiatief schijnt wel degelijk uitgegaan te zijn van de pastoor Pieter De Rudder met actieve medewerking van kerk- en dismeesters. Dat verklaart niet alleen de oorkonde zelf maar tevens een aantal interventies waarbij deze personen ook metterdaad tot de realisatie van het voorgenomen project bijdroegen. Immers om deze te doen slagen en goedgekeurd te krijgen moesten de nodige fondsen bijeengebracht worden, doch reeds vooraleer dat klaar was legde men de suppliek tot bekrachtiging aan de bisschop voor; de aanvragers die loyaal de ontoereikendheid van de financiering toegaven, rekenden echter op bijdragen komende van de vrijgevigheid van de parochianen, en troffen enkele financiële regelingen met betrekking tot de jaargetijden en sepulturen om te verzekeren dat de ontbrekende fondsen in de nabije toekomst zouden aangezuiverd worden. Twee betalingsposten uit de rekening van 1424 laten ons de inzet van pastoor en naaste medewerkers aanvoelen. De uitgaven worden gelibelleerd als «betaelt aan Joseph Resins van eenen juweele dat de bisschop hadde 48 s. gr. ende den prochie-

35. Reg. 9, f. 1.

36. Cfr. n. 23.

pape van zinen kosten die hy dede te Doornicke metten brieven 32 s. gr. ende de disch heift ghegheven over de selve kosten 16 s. 1 d. gr.»³⁷. Pastoor De Rudder en kerkmeester Reisins zijn persoonlijk met de nodige stukken en geschenken naar Doornik gereisd om hun zaak en supplic bij de bisschoppelijke instanties te verdedigen en ze zijn niet met ledige handen te Brugge weergekeerd. De bisschop vertrouwde dus blijkbaar in de gedane toezeggingen en stemde in met de schikkingen nopens koorgemeenschap en zeven getijden die waarschijnlijk te Brugge zelf waren opgemaakt maar die ook in gelijkaardige vorm in andere — ook niet Brugse — kerken worden aangetroffen.

Volgens deze schikkingen zou het commuun bestaan uit de pastoor, 10 kapelaans en 4 vicarii; deze laatsten moesten de hoofdkoster, schoolmeester en diens helper en tenslotte de zangmeester zijn; ook deze waren veelal priester. Pastoor, vicepastoor en vicarii kregen omwille van hun ambtsbezig-heden of verworven rechten faciliteiten met betrekking tot het toekennen van de aanwezigheidspremie. Om het absenteïsme te voorkomen werd het lidmaatschap onverenigbaar verklaard met deelname aan distributies in andere kerken of met een bediening die met meer dan 2 missen per week belast was. Verder worden de dagen en manier waarop de zeven getijden moesten gezongen worden, bepaald (waaruit blijkt dat het dan nog niet dagelijks gebeurde), worden de volgens de liturgische tijden voorgeschreven gebeden vastgesteld en een reeks stiptheidsmaatregelen omschreven. Het gezag berust bijna volledig bij pastoor, kerk- en dis-meesters zowel bij benoeming als afzetting; tegenover hen was de ontvanger, die het financieel werk deed, verantwoordelijk en alleen de kerkmeesters mochten nieuwe schenkingen aanvaarden. Zij ook stellen de beëdigde ontvanger en tafeldrager aan en hebben de bevoegdheid de statuten op niet-wezenlijke punten te wijzigen en elk van de drie partijen heeft één sleutel van de archieffkoffer van het com-

37. Reg. 42, f. 14v.

muun die in de schatkamer of in de sacristie moest geplaatst worden. De distributies worden nauwkeurig vastgesteld en maandelijks uitgekeerd aan de hand van de aanwezigheidstabellen bijgehouden door de tafeldrager. De pastoor krijgt daarbij het dubbel van de priesters-kapelaans en de vicarii slechts de helft van een kapelaansportie. De kerkfabriek krijgt één vijfde van de globale som van de uitkeringen aan al de officianten. Nieuwe regelingen voor jaargetijden, sepulturen in de kerk, integratie van bestaande diensten waren schikkingen om ten bate van de zeven getijden in dotatie van officianten en kerkfabriek te voorzien. Door het in dienst nemen van een ontvanger, tafeldrager, het aanleggen van een eigen archief, het belasten van de pastoor en een van de oudste leden van het commuun, dat over een eigen zegel beschikt, met het handhaven van de discipline, heeft men zeker een goed functioneren en een goede tucht bevorderd. De bisschop, die dit alles bekrachtigt, reserveert nochtans voor zichzelf en zijn opvolgers het recht om de statuten zo nodig te wijzigen.

In welke mate werden de in de statuten uitgedrukte verwachtingen ingelost? In het oudst bewaarde sepulturenregister treft men vanaf 1426 steevast bij het toekennen van vrije sepulture bepalingen aan die uitdrukkelijk verwijzen naar de *nieuwe* statuten. Aldus stichtten Jacob Vandenvagheviere en zijn vrouw Katheline Hagelsteens om hun sepulture te plaatsen vóór het altaar van de H. Margareta elk een jaargetijde en betaalden daarbij elk 30 s. par. waarvan de helft naar de kerkfabriek ging ten bate van de zeven getijden en de andere helft moest dienen «ten orbore ende profite vanden prochiepape enten ghemeenen gheselscepe vanden chore der kerken vors. ghelickerwijs als de *nieuwe constitutie* mencioen maect»³⁸. Hetzelfde register bevat een fundatie van Jacob Bave, één van de kerkmeesters uit 1424, en zijn vrouw Katheline waarbij zij hebben «bestelt de zeven ghetiden ghedaen te wetene zesse weken lanc alle jare

38. Reg. 9, f. 1v., 4 oct. 1426.

inden choir vande vors. kercke ende daertoe ghegheven 10 ghemeten, 1 line, 49 roeden lans ligghende te Zuyenkercke ende Meetkercke ghelijc de brieven daerof ghemaect verclaersen»³⁹; verder dateert van 1 maart 1472 een fundatie van de «cnapan van het ambocht vande tegheldeckers» om op het feest van hun patroonheiligen Katharina en Barbara de zeven getijden te zingen en daarvoor wordt een som van 2 s. 6 d. gr. als betaling per keer voorzien⁴⁰. Aan de hand van de Planaris (Reg. 144) en vooral van de schenkingsoorkonden bewaard in het *Cartularium Communitatis* kan men een heel stel dagen waarop de zeven getijden moesten gezongen worden reconstrueren. Zo deed dismeester Jan van Cleyhem schenkingen voor 50 dagen in januari en februari, 31 dagen in juli-augustus en nog eens 48 dagen in aug.-sept.-oct.⁴¹; Boudin Renier en vrouw Lysbette evenals zijn broer Lodewijck en vrouw stonden in voor 6 dagen vanaf 1 juli⁴²; Victor Viseric en vrouw voor 12 d. in april⁴³; Loy van Cassele voor 10 d. in juli en 8 d. in november en op 1 februari⁴⁴; Jacob Haghelsteen voor 30 d. vanaf 1 mei⁴⁵; met de zes weken van Jacob Bave (= 42 d.) maakt dat alles bijeen reeds 232 dagen⁴⁶. Er zijn ook nog andere stichtingen zoals deze van Willem Vanden Avenne maar zonder aangifte van de dagen⁴⁷. N. Barbezaen stichtte reeds op 26 juni 1400 voor de zeven getijden op 5 Mariafeesten⁴⁸, bepaling die ook gold voor de fundatie Jan vander Beurze⁴⁹. Op 3 aug. 1446 schonk priester Ghijsbert Goetekint een gifte voor

39. Reg. 9, f. 12, 3 nov. 1454; Cfr. H.M. Cameron, *A list of monumental Brasses on the continent of Europe*, 1970, Londen, p. 7, nr. 2.

40. Reg. 9, f. 29.

41. Oork. 28 nov. 1424, 23.4.1425; CC., f. 10-13, 24-27, 42; Planaris, f. 9v. en 77v.

42. CC., f. 82 en f. 21v.

43. CC., f. 14.

44. CC., f. 48-51, 69, 77-78, 155, 88, 170, 176, 177, 207.

45. CC., f. 43-44.

46. Cfr. n. 39 en CC., f. 19.

47. CC., f. 92 en 95-98.

48. CC., f. 87, 93.

49. Cfr. n. 32.

50. CC., f. 75v., 202.

een jaargetijde en om op 3 Mariafeesten «cleen ghetijden te zynghen»; ook op 19 juli 1505 treffen we een schenking aan om hetzelfde te doen gedurende de advent ⁵⁰; blijkbaar zong men dan én de zeven canonieke uren én het klein officie van O.L.Vrouw. Al deze stichtingen, waarvan vele betrekkelijk kort na 1424 vallen, bewijzen dat omstreeks 1450 bijna voor elke dag van het jaar die nog vrij was, in de dotatie van de 7 getijden was voorzien; de grote weldoeners waren precies de kerk- en dismeesters die het verzoekschrift aan de bisschop opmaakten; ze leenden ook regelmatig geld aan de kerkfabriek tot het aankopen van roerende of onroerende bezittingen ⁵¹. Met de medewerking van een heel stel parochianen werd op 27 april ten bate van de zeven getijden een hofstede met behuizing aangekocht te Houtave ⁵². Aan de toeleg van de parochianen is m.i. niet te twijfelen. Natuurlijk behielden niet alle fundaties in de loop der jaren hun reële waarde; de lasten van sommige werden dan ook gereduceerd en sommige stichtingen werden samengesmolten. Aldus waren volgens de Planaris ⁵³ in de XVIIe eeuw een reeks stichtingen bijeengebracht tot het zingen van de dagelijkse hoogmis; de celebrant werd gedurende de eerste 4 maand betaald door de dis en de 8 andere door het commuun; de celebrant was toen de *sacellanus parochialis*, die tevens vicepastoor was en als zodanig de eerste-in-rang van de habituanten; op zondag echter celebreerde de pastoor zelf en de donderdag moest de vicepastoor de mis opdragen voor het broederschap van het H. Sacrament en verving een andere habituant hem bij het opdragen van de dagelijkse hoogmis. Voor zover kan worden nagegaan aan de hand van de partiële ledenlijsten van de koorgemeenschap waren dezelfde personen lid vóór en na 1424 ⁵⁴. Wel lijkt het ledenaantal achteraf een zekere

51. CC., f. 16, 19, 184, 192.

52. Bijlage 2 op het einde, CC., f. 5v.-6, 27 april 1426.

53. p. 216-217.

54. Lijsten o.m. in Reg. 6, f. 4, 8, 12; oork. 2 juli 1417, 18.8.1418, 23.6.1426; Reg. 33, f. 282v. (3 oct. 1460), f. 297 (18.6.1552); Reg.

evolutie en schommeling te kennen. Lijsten uit het midden van de XVIe eeuw vermelden benevens pastoor en 4 vicarii, 12 priesters-kapelaans als leden van het commuun. Een ongedateerde lijst van het einde van de 18e eeuw vermeldt als leden van het commuun: de pastoor, de onderpastoor, 8 habituanten, de koster, 3 zangers en de roedragers; alles laat vermoeden dat de 5 laatstgenoemden geen priesters waren⁵⁵. Datzelfde verslag beroept zich daarbij nog expliciet op de oorkonde van Jean de Thoisy, die nog in het kerkarchief op de kerkmeesterskamer te vinden was. Ledenaantal en structuur van het commuun zijn dan wel gewijzigd maar de naam en de instelling schijnen gebleven te zijn en zijn vermoedelijk pas met het doorbreken van de Franse revolutie verdwenen. Er is in elk geval een resolutieboek bewaard dat loopt tot 1789, maar het commuun schijnt vooral na Trente en de oprichting van de nieuwe bisdommen meer in de parochiale zielzorg te zijn ingevoegd. In 1806 nog wordt op verzoek van de kerkmeesters een «Reglement voor d'eerw. HH. habituanten in S. Jacobs» opgesteld. In geen van de acht artikelen wordt echter nog met één woord gerept over de zeven getijden; het voornaamste werk bestaat in het celebreren van en het assisteren bij de H. Mis met uitzondering van de begrafenisdiensten, die aan pastoor en onderpastoors voorbehouden blijven; verder helpen ze de gezangen verzorgen en gaan ze mee in de processies. Ook de naam commuun is verdwenen en de 5 habituanten die worden opgenoemd mogen onder elkaar de verplichtingen regelen⁵⁶. In feite zijn ze dan een soort mede-onderpastoors geworden, maar het is de pastoor die ze aanvaardt. Uit de bewaarde bescheiden blijkt duidelijk dat kapelaans en vooral vicarii uit aller-

10, f. 193 (28 dec. 1467) en f. 197 (3 oct. 1469 en f. 293 (28.5. 1489)); A. Hodüm, *a.a.*, p. 111 (14 mei 1508), p. 115 (13.7.1532), p. 118 (9 dec. 1536); reg. 139, f. 69 (reglement voor habituanten dan 3 in getale op 8.10.1758).

55. Bundel losse stukken *varia*, Oostenrijkse Nederlanden, Bisdom Brugge, Binnen de stad Brugge, Provincie van Vlaanderen: het commuun.

56. Reeks documenten in rode doos.

lei gewesten afkomstig waren en soms vrij spoedig hun bediening opgaven. Uit deze bronnen komt ook duidelijk naar voor dat de goddelijke diensten werden opgeluisterd door choralen of koorknappen, die op de parochiale school werden ingeschreven en meestal tegen een kleine vergoeding en onderwijs, als kinderkoor in de kerk optraden ⁵⁷. Alleen de tafeldrager schijnt onder de functionarissen van het commune steeds een priester te zijn geweest; de functie van ontvanger evenwel heeft in de XVIe eeuw reeds leken als titularis, die vaak ook dezelfde functie voor de kerkfabriek en de dis uitoefenen. Aanvankelijk werden de rekeningen van kerk en commune apart gehouden maar de nieuwe ontvanger Paschier de Landsheere schrijft in een notitie bij de rekening van 1475 dat de er sindsdien slechts één rekening werd opgemaakt ⁵⁸. Niettemin blijken achteraf toch afzonderlijke rekeningen van kerk en commune in de archieven te berusten. Deze rekeningen werden meestal afgetekend door de pastoor en de kerkmeesters, soms ook door de dismeesters en door leden van het commune. Ook de koster die lange tijd een priester was en door medekosters werd geholpen, is met de tijd een leek geworden evenals de roeddrager en klokklouder ⁵⁹, die altijd leken geweest zijn. De *officarii* van de kerk stelden elk jaar hun ambt ter beschikking door overhandiging van de sleutels en moesten dus elk jaar opnieuw in hun ambt bevestigd worden ⁶⁰. Een grondiger studie van de ontwikkeling van de *communitas* aan de hand van resolutieboeken, rekeningen en planaris zou aanwijzen hoezeer deze gemeenschap de evolutie van de parochie en de zielzorg heeft meegemaakt; vooral de planaris bevat boeiende gegevens over het concrete verloop van het liturgische parochieleven.

57. Cfr. vooral Reg. 7.

58. Archief C.O.O. Rekening Commun 1, f. 1 en f. 57v.

59. Uitvoerige gegevens over hun taak in Reg. 139, f. 12-14v.

60. Reg. 7, 22.4.1538, 29 maart 1540, 7 april 1539.

3. *Sint-Walburga*⁶¹

Ook in deze kerk is de *communitas chori* vroeger vermeld dan de instelling van de zeven getijden. Reeds in een schenking van 5 juli 1335⁶² voor een jaargetijde van Margareta, vrouw van de Brugse poorter Hendrik van Hertsberegh, is spraak van de *communitas ecclesie S. Walburgis*, die dus reeds schenkingen kan aanvaarden; aanwezig waren Petrus Willeman, pastoor van *Novum Templum* of Nieuwkerke (?) en Symon, vicepastoor van Sint-Walburga. Op 5 mei 1343 verklaren de pastoor Arnulf Roelin en de kapelaans Hugo de Mieheme of de Gota, Johannes Ruwescure, Roger Christiaenszoon van Meetkerke en Petrus Mone in hun persoonlijke naam en namens de kapelaans «*spectantibus ad communitatem seu distributiones ecclesie S. Walburgis Brugensis*» verkocht te hebben aan Simon van Mirabeel een rente van 20 s. 6 d. par. tegen een kapitaal van 35 l. 17 s. 6 d. par.⁶³ Uit oorzaak van een hevige brand te Brugge in 1361 brandde ook het huis van Hugo van Assenede, priester-kapelaan (sinds 39 j.) en ontvanger (sinds 36 j.) van de koorgemeenschap van Sint-Walburga, uit en daarbij gingen bijna alle bewijsstukken van goederen en inkomsten van de gemeenschap verloren wat meteen aanleiding gaf aan sommige lieden om de rechten van de koorgemeenschap

61. 1) *Brugge, Archief C.O.O., Inventaris archief p. 77*. Wij hebben deze documenten niet geraadpleegd; 2) *Brugge, Rijksarchief, Fonds kerk Sint-Walburga*, niet geklasseerd; wel bestaan een paar oudere inventarissen, nr. 38 uit 18e en één uit de 20ste eeuw die grote diensten kunnen bewijzen. Wij raadpleegden uit het archief aldaar: *nrs. 36 (en 1493), Statuta Capituli S. Walburgae, 1658; nr. 39, Capellanien: Liber inquisitionis inboudende diversche copien van de Capelrien, 15e eeuw, 51 ff.; Cartularia 74 en 75 (Cfr. K. D(e) F(lou), De oude Sint-Walburga-kerk te Brugge en haar cartularium, losse aantekeningen, Biekerf 1921, p. 201-203, 256-257, 286-287 en 1922, p. 19-21, 32-34, 90-92, 113-117; H. Coppieters Stochove, Notes sur un registre conservé à Ste-Walburge, à Bruges, in Hand. Em., (1913) LXIII, p. 37-40); nr. 77, Catalogus omnium fundationum; Pak II, de oorkonden van 5 juli 1337, 31 oct. 1337, 2 febr. 1516, 20 nov. 1538, 9 aug. 1573, een boekje met jaargetijden uit de 15e eeuw, 14 ff.; Pak III, Statuta ecclesiae 1535; 3) *Doornik, Rijksarchief, Fonds bisdom Doornik, Cartularium 74*.*

62. Oork. in Pak II.

63. Cart. 74, f.25v.-27v.

te betwisten. Daarom zonden de leden van de koorgemeenschap die bestond uit de pastoor, 10 kapelaans en de koster, een smeekschrift aan de bisschop van Doornik, Philip van Arbois, om bekrachtiging van hun rechten en instelling te bekomen. Daarin komt ook een opsomming voor van de 10 kapelanijen waaruit de gemeenschap was gegroeid met de namen van de stichters, eerste kapelaan en huidige bedienaar; deze hadden sinds lange tijd (gedurende meer dan veertig jaar) reeds deze gemeenschap met elkaar aangegaan. Daarmee kan men de stichting van de gemeenschap tussen deze geestelijke bedienaars van Sint-Walburga tot het eerste kwart van de 14e eeuw terugvoeren. Volgens de verklaringen der getuigen die in het straks te vermelden dekanal onderzoek dienaangaande optraden, moesten de leden toen op 101 feestdagen metten, hoogmis en beide vespers zingen en per jaar instaan voor 161 jaargetijden met dodenofficie en requiemmis; daarvoor was een bedrag van 90 l. par. per jaar bestemd en voor de feestdagen kregen ze meestal per dag 5 s., soms 15 s. en een vierde daarvan per dienst. De pastoor kreeg driemaal zoveel als de koster die zelf de helft van een kapelaan kreeg; alleen wie aanwezig was werd betaald uit de distributies. Elk van de kapelanijen was belast met vier missen per week en ieder van de leden had een bijdrage ingebracht voor de dotatie van de gemeenschap. Vooraleer zijn bekrachtiging te verlenen liet de bisschop een grondig onderzoek instellen. Op 20 juli 1361 belastte hij Johannes, deken van de Brugse christenheid met deze delicate opdracht. Een volledig verslag van dit onderzoek is bewaard gebleven, dat achtereenvolgens de inkomsten van de pastoor, de dotatie, verplichtingen, stichters en bedienaars van de 10 kapelanijen, de inkomsten van de kosterij, de inkomsten en lasten van de communitas, het verslag van de verklaringen der getuigen Hugo van Assenede, Petrus Mone en Petrus, zoon van Philippus van Yzendike respectievelijk sinds 39, 22 en 5 j. kapelaan en lid van de gemeenschap, weergeeft. Uit het getuigenis van kapelaan

Hugo, die ook reeds sinds 36 j. ontvanger van de gemeenschap was, blijkt dat er ook nog andere kapelaans in de Sint-Walburgakerk waren die niet deelden in de distributies en daarover mistevreden waren; tenslotte werden daar later de stichting en dotatie van de elfde en twaalfde *capellania de choro* die dateren uit de 15e eeuw aan toegevoegd. De deken stuurde dit verslag van het onderzoek dat op 3 aug. plaats had bij rescript van 17 aug. 1361 aan de bisschop. Op 10 december van dat jaar beval de bisschop aan dezelfde deken een aanvullend onderzoek in te stellen. Daaruit blijkt o.m. dat sommige van de andere kapelaans *extra chorum* de bestaande distributieregeling in vraag stelden. De deken moest ze daarom dagvaarden om tegen 28 dec. te Doornik aan de bisschop hun klachten te komen voorleggen. Niemand verscheen echter. Daarop vaardigde de bisschop dan op 22 sept. 1362 het besluit uit waarbij hij de bestaande *communitas* in haar vroegere vorm goedkeurde en beschermde. Elk van de kapelaans moest wekelijks 4 missen opdragen, maar ook niet meer daar de inkomsten ontoereikend waren daartoe; alleen de pastoor, de 10 kapelaans en de koster waren gerechtigd in de inkomsten van de gemeenschap te delen. De andere kapelaans konden dat ook op voorwaarde dat ze daarvoor voldoende inkomsten afstonden en dat de meerderheid van de leden van de koorgemeenschap met de aanvaarding instemde. Ze zouden evenwel evenwaardig met de andere deel hebben aan de inkomsten van stichtingen die uitdrukkelijk voor al de beneficianten van de kerk bestemd waren, maar dan zouden ze ook, evenals de eigenlijke leden, op zonen feestdagen in koorhabijt aan het officie moeten deelnemen. Vicepastoor en vicekoster kregen de helft van de eigenlijke titularis als deze laatste niet te Brugge was en de plaatsvervangers werkelijk dienst deden. Deze bepalingen over de plaatsvervangers moesten in de bestaande statuten die de leden bij hun aanvaarding moesten zweren na te leven, ingelast worden. Dat dossier ⁶⁴ laat belangrijke

64. R.A.D., Cart. 74, f. 124v.-125v.; R.A.B., 39, *Liber inquisitionis*.

conclusies toe: reeds vanaf het begin van de 14e eeuw bestond in de Sint-Walburgakerk een *communitas chori*, die slechts een deel van de kapelaans omvatte, maar die zelf uit 10 eigenlijke kapelaans bestond, met eigen statuten, eigen goederenbezit en eigen ontvanger, eigen archief, eigen gemeenschappelijke verplichtingen, vergoedingen en belangen.

Van de eigenlijke zeven getijden hoort men in deze kerk pas een hele tijd later. Bij akte van 4 september 1381 vermaakt Agatha, weduwe van Pieter van Hille, van Brugge, een aantal renten, bezet op verscheidene goederen, aan de St.-Walburgakerk. Blijkens deze fundatie-oorkonde was het toen reeds in deze kerk de gewoonte dat op bepaalde dagen de zeven getijden werden gezongen; de vrijdag echter nog niet; daarom bepaalde de fundatie van weduwe Agatha dat op deze dag de mis van het H. Kruis en de zeven getijden zouden gezongen worden, zoals dat ook in de andere collegiale kerken van Brugge gebeurde. Daarmee waren de pastoor (toen *Johannes de Wasia*, die de fundatie aanvaardde), de tien kapelaans en de koster belast, wat duidelijk op de leden van de *communitas chori* wijst. De dotatie van de stichting bedroeg 32 l. 8 s. 2 d. 1 o. De formulering van de oorkonde wijst er op dat er reeds op andere dagen van de week zeven getijden waren⁶⁵; daarmee komen wij in elk geval nog in volle 14e eeuw, ongeveer een eeuw vroeger dan Nollet-Boeren normaal achten⁶⁶.

Een oorkonde van 31 jan. 1425 (n.s.) maakt gewag van de verkoop van een huis door de pastoor en de kapelaans «vanden commune» aan de kerk ten behoeve van het kerkhof. Dat huis was aan de kerk geschonken door «Joncvrouwe Celie, Hermans Branderycs dochter, sher Pieter Smouts weduwe, in aelmoesenen *den commune* van Sinte Woubuerghen vors., over haer jaerghetide ende in meersinghen van de *zeven ghetiden* die men daghelicx zinghet inde vors.

65. Cart. S.W. 74, f. 27v.-33, Bijlage 4.

66. *A.w.*, p. 342.

kerke»⁶⁷. In 1425 bestonden dus de dagelijkse zeven getijden die door het Commun van de kerk gezongen werden. Het document is gezegeld met «des commuuns zeghele»⁶⁷.

Op 13 januari 1425 verklaren «Jan Vrancx, priester ende stede houdere van meester Martin Van Varsenare, prochiepape vander kerke van Sinte Woubuerghen in Brugghe, Wouter Zeghaerd, Quintin Clays f. Huhge, Loy van Houde land, Jan van Beyeghem, Pieter de Tempelare ende Eustaes Vanden Velde, priesters ende capelanen der vors. kerken van sinte Woubuerghen», twintig van de veertig ponden die de kerkfabriek schuldig was voor de aankoop van bovenvermeld huis ontvangen te hebben; en «in kennessen van desen zo hebben wij dese letteren ghezeghelt huuthanghende met tscommuns zeghele». Niets bewijst dat deze zeven (of acht leden) het volledige commun uitmaakten; de koster wordt zeker reeds niet vermeld; wel blijkt daaruit duidelijk het bestaan van een eigen zegel⁶⁸. In een oorkonde van 13 januari 1491⁶⁹ wordt de fundatie van de dagelijkse eerste mis door Hendrik vander Strate beschreven waarop de kerk- en dismeesters alsook het ambacht van de goudsmiden moeten waken. Daarin worden volgende leden van het commun opgesomd «Wij, Jan Du gardin, priester doctuer in decreten ende ghelicenthiert in loyen, prochiepape van Sinte Woubuerghen kerke binder stede van Brugghe, sbusscopdoms van Dornicke, in desen tijden, voortd Pieter Vanden Leene, Loonis Vanden Ackere, Christoffels Pijl, Armant Galle, Vincent van Hulst, Lodewijc Mondes, Cornelis Wouters, Maertin Vanden Poele, Jan Hoornewedere, Thomaes Lodewijcx, Boudin Vanden Bussche, Stacioos, ende Michiel Ratgheer, priesters capellanen, metsgaders Jan Oudanc, costre als representerende al tghemeene college ende commun vander voorseyde kerke ten zelven tijden». Dat maakt alles bijeen vijftien leden. Ook dan

67. Cart. S.W. 74, f. 21.

68. *Ibid.*, f. 44.

69. Cart. S.W. 75, f. 70.

maakt men nog steeds onderscheid tussen «eenen cappelaen vanden voorseyden commune» en «ander priesters thabijt draghende binder voorseyder kerke»; men maakt er eveneens melding van «den ontfanghere vanden commune» en van het «zeghele van het commuun». In dat jaar overtrof het aantal ledenkapelaans reeds de tien.

Volgens een klacht en onderzoek uit het jaar 1457 ⁷⁰ waren er conflicten tussen pastoor, dis en kerkfabriek enerzijds en de kapelaans anderzijds over het kerkbeheer en de regeling van de koordiensten. Dat was zeer ten nadele van de verzorging van de eredienst. Daaraan moest door een hervorming dringend een einde worden gemaakt; als norm gold hierbij de regeling die bestond in de «moederkerk» St.-Salvator te Brugge. Met onderzoek en hervorming werden hulpbisschop Willem van Sarepta, de deken van de christenheid, tevens pastoor van St.-Jacob, Antonius van Zwavenarde, en de zegelaar van het geestelijk hof te Brugge, Jacob Maes, door de toenmalige bisschop van Doornik, Jean Chevrot, belast. Het is echter niet duidelijk of dat conflict met het commuun als zodanig of met al de kapelaans uitstaans heeft.

Van de statuten van het commuun van Sint-Walburga zijn bij ons weten thans nog twee recensies bewaard. De jongste dateert van 1658 en werd uitgevaardigd door de Brugse bisschop Karel Van den Bosch ⁷¹. Ze zijn zelf een herziening van de statuten, bijna anderhalve eeuw vroeger door de Doornikse bisschop Carolus II van Croy, op 29 februari 1536 opgelegd ⁷². Deze statuten gericht aan de pastoor, de kapelaans *de gremio chori*, en de koster van Sint-Walburga ontstonden op verzoek van de kapelaans om een aantal klachten op te vangen en misbruiken tegen te gaan die ingeslopen waren door te slappe tuchthandhaving niet-tegenstaande bisschop Johannes, van Doornik, een reeks

70. Cart. S.W., 74, f. 33v-37v.

71. nr. 36.

72. Pak III.

bepalingen had uitgevaardigd maar waarvan bijna niets meer werd nageleefd. Bij het ontbreken van nadere gegevens is het, voorlopig tenminste, niet mogelijk uit te maken over welke bisschop Johannes het hier gaat. Wellicht gaat het hier om de regelingen getroffen door bisschop Jean Chevrot naar aanleiding van het conflict rond de jaren 1457-58 ⁷³. Misschien waren dat de oudste statuten, want het getuigenis van de oorkonde van 22 sept. 1362 wordt enigszins afgezwakt door de bewering van getuige Hugo van Assenede dat er nog geen vaste regeling maar alleen een gewoonte bestond ⁷⁴. De statuten van 1538 bestaan uit 12 kapittels; ze gewagen nog van slechts 10 kapelaans, allen priesters. Als ze niet aanwezig waren mochten de overigen voor de duur van hun afwezigheid een *vicarius* aanduiden; deze vicarii kwamen in rang na de koster. Vooraleer als lid van het commuun aanvaard te worden moesten de leden een bijdrage storten in de kas van de gemeenschap: de pastoor 8, een kapelaan 4, en koster en vicarii 3 l. par. en daarbij werd van elk van hen in de loop van het eerste trimester van hun ambtsuitoefening nog een vrije bijdrage verwacht en ze moesten vóór hun overlijden een jaargetijde stichten. Verder insisteren de statuten op het waardig en goed geordend zingen van de koordiensten, hun hoofdfunctie, regelen de toelatingsvoorwaarden, de vrije dagen, afwezigheid en gebeurlijke vervanging, de beurtrol van de functies tijdens de diensten, de precedentie en de taken van het personeel. Ook in deze kerk werd het commuun pas met de Franse revolutie afgeschaft. In de fundatie Michot uit 1775 is nog melding gemaakt van het Commuyn ⁷⁵.

Besluit. Deze nog schaarse en door allerlei omstandigheden soms moeizaam verzamelde gegevens over het Commuun en de Zeven Getijden in drie gewone Brugse parochie-

73. Cfr. n. 70.

74. nr. 39, f. 49 r. «non tamen ex aliqua confirmatione vel aliquo statuto sed ex consuetudine qua bona superius continentur». Cfr. n. 64.

75. Pak II.

kerken, die alle omstreeks het midden van de dertiende eeuw als parochiekerk erkend werden, werden hier, nog te weinig verwerkt, bijeengebracht als een kleine hulde aan Prof. Strubbe, wie het verleden van zijn stad, ook op kerkelijk gebied, zozeer ter harte ging. Dat was hierbij ons voornaamste en zelfs ons enige doel. Toch kunnen ze als een eerste en voorlopige schets, niet het minst door het aanboren van de hier vermelde archiefbronnen, een uitnodiging zijn en een hulp tot grondiger studie van de organisatie en functie van de instellingen van commuun en zeven getijden. Het commuun dateert in de drie parochiekerken uit de eerste helft van de veertiende eeuw; de zeven getijden krijgen hun eigenlijke organisatorische uitbouw eerst in de volgende eeuw. Hoezeer ze ook verwantschap vertonen, toch moge reeds duidelijk gebleken zijn dat elk van de drie toch een eigen fysionomie heeft met eigen statuten, eigen fondsen, eigen aantal leden, eigen geschiedenis.

Voor de studie van de middeleeuwse clerus, van het culturele leven in de stad Brugge ⁷⁶, voor het onderhoud en levenswijze van een bescheiden groep geestelijken, die men gewoonlijk bij de lagere clerus rekent, voor de kennis van het parochiaal leven met zijn liturgie, scholen, personeel, religieuze mentaliteit mag men er zeker niet aan voorbijgaan.

P. DECLERCK

76. Wij wijzen hier op de schoolmeesters en de zangmeesters en hun betekenis voor onderwijs en muziek. In rekeningen en resolutieboeken is ook heel wat te vinden over bouwwerken, grafstenen, boeken, schilderwerken, klokken enz. Aldus bijv. in nr. 13, 1v.; «Hugo Vander Goest, vermaert schilder, heeft ghemaect de schilderije van afdoeninghe Christi van het Cruce dewelke nu is den tafel vanden hoogen autae in Sint Jacobskercke binnen Brughe, dewelcke gegeven is gheweest ande kercke by dheer Jacob Byese die veele weldaden ande zelve kercke ghedaen heeft. Denzelven Hugo Vander Goes was discipel van Mr Jan Van Eyck seer vermaert schilder denwelcken eerst de conste ghevonden heeft van d'olyverwe; hij heeft ghefloereert ten tijde vanden keyser Maximiliaen». Deze tekst is zeker na 1578 geschreven. Wij hopen later een vollediger lijst van de pastoors en leden van het commuun van een paar van deze kerken te kunnen uitgeven. Zie ook: A. Dewitte, *Zangmeesters, organisten en schoolmeesters aan de Sint-Jacobsparochie te Brugge 1419-1591*, in *Biekorf*, 1971, p. 332-349.

BIJLAGEN

I

[Brugge, XVe eeuw]

Statuten van het Comuun en Zeven Getijden van Sint-Gilliskerk te Brugge.

Statuta ecclesie sancti Egidii Brugensis.

Primo. Quia septem hore canonicè in dicta ecclesia sancti Egidii exiliter adhuc sunt fundate et nichilominus ut cultus divinus interteneatur et non videatur sufficere comparere solum in obitibus vel anniversariis in quibus maius lucrum temporale fore dignoscitur, ordinatum est quod qui non fuerit in matutinis dummodo aliunde legitime non fuerit impeditus, si tamen maiori misse, terciè et sexte interfuerit solam medietatem gratuitatis percipiet; qui vero matutinis et prime interfuerit et a maiori missa se absentaverit similiter sola medietate gratuitatis sit contentus; si quis matutinis cum prima ac maiori missae cum tercià, sexta et nona interfuerit plenam partem gratuitatum recipiet; qui vero horis vesperorum canonicalibus non interfuerit gratuitate anniversarii aut vigiliarum illius postprandii careat.

Item ordinatum est quod interessentibus matutinis et prime plumbum unum distribuatur; similiter interessentibus terciè, sexte, misse et none aliud plumbum et interessentibus vesperis et completorio tercium plumbum distribuatur. Quequidem tria plumba et eorum quodlibet eiusdem sint valoris et estimationis, dicti vero plumbi valor estimabitur et reducetur secundum quantitatem bonorum fundatorum et dona gratuita pie erogantium. Nullus tamen ex huiusmodi bonis aut donatis aliquid percipiat nisi secundum quotitatem et quantitatem sui plumbi.

Item quod in matutinis quilibet teneatur intrare, similiter in quibuslibet aliis horis canonicis, ante vel infra primum psalmum et ante vel infra epistolam summe misse et similiter in aliis missis sive anniversariis veste nuptiali secundum exigentiam temporis indutus et habituatus in estate cum superplico et almucio, in hieme cum cappa et suckenya; alioquin careat fructu illius hore aut misse in quibus continget oppositum premissorum fieri.

Item quod nullus habituatus habeat celebrare infra maiorem missam aut missam gratuitatis sive anniversarii precipue ille qui poterit celebrare ad placitum sed debet quilibet esse in choro et stare suo in stallo et ibidem perseverare ad augmentationem et decorem officii divini; quod si vagare comperiat aut confabulans per navim ec-

clesie et monitus per curatum, vicecuratum aut distributorem plumbi, non revertatur ad chorum, perdet lucrum et gratuitatem illius diei; verum quia paucos sunt numero in dicta ecclesia quod tempore quo divina in choro celebrantur non accedant plures quam duo simul extra chorum celebraturi.

Item quod in omnibus diebus quibus maior missa celebratur cum dyacono et subdyacono, dyaconi et subdyaconi semper se reddant ita paratos ut possint exire sacristiam simul cum celebrante et ibidem manere habeant in choro donec missa finita fuerit sub pena perditionis trium plumborum. Quod si quis fuerit defectuosus, poterit alter loco dyaconi aut subdyaconi deficientis se induere et lucrum trium plumborum a distributore repetere.

Item quod predicti socii de communitate sive de pitantia secundum turnum mensium debent induere ad officium dyaconatus et subdyaconatus in missis consuetis; quod si fuerint impediti seu eorum alter impeditus, studeant alium seu alios rogare qui id faciat, sub pena trium plumborum predicta quam habebit se induens loco deficientis.

Item quod curatus, senior capellanus vel ebdomadarius post cessationem pulsus non habeat incipere cantare matutinas aut alias horas priusquam in competenti numero in utroque latere ad minus duo fuerint congregati expectando spatio unius Pater Noster et Ave Maria quo lecto incipiat devote divinum officium.

Item quod quilibet socius de communitate vel de pitantia volens lucrum alicuius hore percipere, introitum chori faciat cum habitu decenti secundum tempus congruentiam ante finem primi psalmi cuiuslibet horarum, ut predictum est, et ibidem non dormiendo sed possetenus officiendo absque risu aut vaniloquio in suo latere permanendo nec a choro exeat nisi urgente necessitate donec officium hore illius in qua lucrum percipere intendit completum fuerit nec etiam aliquis huiusmodi horas privatim dicat nec etiam missivas seu alia scripta legat quibus divinum officium perturbetur sub pena perditionis lucri eiusdem hore.

Item quod laudes divinas persolvant tractim, reverenter et devote et cum pausa decenti in medio cuiuslibet versus ut verba ab audientibus possint distincte intelligi, debitam facientes differentiam inter feriale et solemne officium et reverenter se habeant et se erigant quando inchoatur *Deus in adiutorium* aut cantatur *Te Deum laudamus, Benedictus, Magnificat, Nunc dimittis* et *Gloria Patri* flectentque genua tam diebus quadragesimalibus quam extra dum in ferialibus diebus cantantur preces secundum consuetudinem matricis ecclesie; *exhortantes* reverenter genua flectent quando cantatur *Et*

homo factus est et cum dicitur Et verbum caro factum est in evangelio nativitatis dominice.

Item quod tempore matutinali aut alterius horarum nullus exeat ad celebrandum nisi ex fundatione beneficii vel officii illa hora fuerit obligatus aut aliunde urgente necessitate ad celebrandum requisitus.

Item tolleramus *antiquam consuetudinem* observandam quod quilibet de communitate predicta duos dies recreationis in mense habere possit sine perditione lucri cum debita tamen intimatione previa curato vel eius vicegerenti die precedenti primitus facta, salvo quod ultra numerum duorum simul non absint seu recedant; quod si plures huiusmodi licentiam petant volumus illud stare discretioni et ordinationi curati seu eius vicegerentis. Verum habens indigentiam absentandi se pluribus diebus ab opido Brugensi poterit dies gratie sue prius utilitati lucratos et reservatos simul uti usque ad numerum sex, septem vel octo dierum dummodo tamen modo superius expresso non plures simul quam duo absint.

Item statuimus quod si quis, quod absit, ebrietate captus chorum intraverit verba iniuriosa alicui dederit vel dixerit aut divinum officium per suam ebrietatem in aliquo perturbaverit perdet distributiones suas per mensem ad fundationem horarum committendas salva desuper nichilominus jurisdictione domini Tornacensis.

Item quod distributor plumbi durante officio divino nullatenus illud distribuatur sed divino officio completo ad statim cuilibet dictum plumbum quo modo premissis presentaverit suoque stallo repertus fuerit tradat et manualiter exhibeat seu eo absente vel legitime impedito per alium fideliter tradi faciat.

Item quod in festis novem lectionum unusquisque habituatorum cantabit unam lectionem servando ordinem antiquitatis in cantando sic quod iunior semper precedat et custos immediate post pueros suam in ordine cantabit lectionem, quem ordinem in festis novem lectionum et aliorum quorumcumque duplicium seu triplicium magister scholarum aut in eius absentia succentor habebunt ordinare.

Item quod in huiusmodi distributionibus et singulis aliis avantagiis gratuitatibus et adventiciis chorales quamdiu ibi fuerint lucrabuntur omnes simul et tantum sicut unus ex habituatibus et sociis de pitantia nichil in eorum admissione vel introitu solventes.

Vicecuratus vero in predictis et aliis singulis habebit duplum, et ut communitati magis reddatur affectus et onus quod sibi grande incombit in regimen parochianorum quietius efficere possit, sive presens sive non presens, semper tamen quamdiu in opido Brugensi fuerit ut presens et actualiter singulis interesset computabitur et reputabitur; capellanus vero vicecurati simplum lucrabitur et quemad-

modum unus de gremio communitatis predictae, si tamen presens in ecclesia aut sacramentalibus vel negotiis ecclesiae, curati aut vice-curati occupatus fuerit quod suae relinquatur conscientiae. Magister vero scholarum in matutinis nullum lucrabitur plumbum nisi presens fuerit et introitum suum fecerit; posset tamen post introitum suum in fine matutinarum et ante primas cum scholaribus suis occupatus exire sine perditione; in diebus vero festis, nisi ut ceteri presentaverit, lucro careat; in feriatis autem in scholis occupatus postquam se presentaverit abire poterit pro scholarium instructione.

Chorales vero hoc tamen observare habeant et teneantur ut cultus divinus debite et honestius interteneatur quod quibuslibet dominicis festis et novem lectionum diebus intersint matutinis ex utroque latere a magistro scholarum et succentore manutenti et instructi, ut lectiones duas primas legant, responsoria ad minus duo decantent, versiculos ante lectiones et ante *Benedictus* et *Benedicamus Domino*. Similiter horis vespertinis interessendo, quantum possibilitas et etas permittat responsoria in tertia et sexta et nona et versiculos in vespere exsolvant secundum discretionem et bonam diligentiam magistri scholarum et succentoris, semper tamen ad moderamen et superintendentiam curati et communitatis predictae. Succentor autem diebus mercurii et veneris postquam se in choro presentaverit poterit de mane hora nona vel circiter chorum sine perditione exire, dummodo sine fraude illo tempore occupet se circa instructionem juvenum in eorum cantu, et similiter post prandium fieri poterit diebus predictis pro eorumdem juvenum instructione.

De observandis in solemnibus et festis.

Statuimus quod solemnibus et festis diebus celebraturus summam missam immediate post decantationem sexte incipiet, duoque qui ad dyaconatus et subdyaconatus officium ex turno sunt astricti bona hora in sanctuario ad induendum compareant ne divinum officium per aliquem eorum retardetur vel postagatur simulque cum celebrante reverenter et ordinatim ad officium exeant et circa presbiterum nullibi vagando assistant sub pena trium plumborum predictorum. Cantores vero statim hora sexte finita a sanctuario exeant et tam in missis quam in vespertinis diligenter intendant, officioque divino peracto omnes per ordinem sanctuarium intrent ibidem se devestientes sub simili pena trium plumborum predictorum.

Item quod in triplicibus festis semper duo sint cantores secundum antiquum morem et turnum institutum qui invitorium cantent et antiphonas aut psalmos debite intonent; organista vero in utrisque vespertinis *Magnificat* et in matutinis ymnus *Te Deum* et *Benedictus* diebus solitis et consuetis quilibet sub pena duorum plumborum

quotiens defectus fuerit repertus debitum suum persolvat. In reliquis vero diebus feriatis et anniversariis succentor idem facere teneatur sub pena predicta.

Item quod in huiusmodi diebus curatus vel in eius absentia senior [capellanus] in utrisque vesperis et in matutinis ad *Benedictus* cappa indutus honorifice incensum portet et horas singulas more ebdomarii teneat requisitus per curatum et id refusans penam trium plumborum incurrat que pena cedat utilitati alterius id facientis.

Item quod in processionibus hiis diebus et generaliter in omnibus processionibus tam dominicis diebus quam in generalibus alibi faciendis omnes habituati debeant interesse sub pena trium plumborum predictorum nisi habuerint legitimam causam et excusationem; et quod in huiusmodi processionibus faciendis custos ferat cappas ad sedile cuiuslibet habituati, ordinem capparum et pretiositatem earumdem secundum antiquitatem et superioritatem sedilium observando; et processione finita custos easdem cappas reverenter ad sanctuarium referat et reportet.

Item quatenus in processionibus generalibus propter parvitatem adiecte pene nullus habeat se a dicta processione absentare addimus quod ultra penam predictam trium plumborum deficiens in processione generali careat prima gratuitate nisi de legitimo docuerit impedimento.

Item quod in regressu processionis cum antiphona de patrono chororum habeat intrare et celebrans ad scapellum chori collectam dicere de patrono aut alius secundum exigentiam temporis aut suam devotionem ut interim cantores possint accedere ad sanctuarium pro cappis induendis cum quibus honeste intrare habeant chorum incipiendo introitum misse tempore quo celebrans et ministri se in eodem sanctuario preparabunt.

De Cerimoniis.

In primis inhibemus ne aliquis sine causa rationabili durante divino officio intersecet chorum aut transeat de una parte ad aliam quod si secus fieri contingat nudato tamen capite unusquisque se inclinet versus maius altare; similiter etiam faciant omnes intrantes chorum et exeuntes.

Item similiter inhibemus sub pena decem sol. par. mon. fland. ne aliquis presumat in ordinario seu officio dicte ecclesie sancti Egidii sine consensu curati et communitatis aliquid immutare, minuere vel addere aut in libris ecclesie scribere vel radere.

Item inhibemus sub pena perditionis distributionis unius mensis ne quisquam aliquem librum scripturam iocale aut ornamentum quodcumque ad dictam ecclesiam pertinentem vel pertinens deferat

sine consensu curati et predicte communitatis; quod si quis habeat aliquid predictorum sub pena predicta referat ad ecclesiam et restituat infra unum mensem a data publicationis dictorum statutorum.

Item statuimus quod quilibet de gremio ecclesie sub pena perditionis prime gratuitatis affuture rasuram suam renovet in profestis solemnitatibus antequam in profestis chorum intret, tonsuram competentem et honestam deferens nisi fortassis rasura predicta a tribus diebus ante dictum festum extiterit renovata.

Item quod in choro et divino officio omnes modeste et honeste se habeant et uti villam in habitu choralis condecenter incedant vestes inhonestas nimia brevitate aut longitudine notandas minime deferant nec comam ferant sed eam deponant desuper requisiti sub pena lucris unius septimane, totiens quotiens requisiti reperti fuerint defectuosi.

Item lectiones legantur cum debitis punctuationibus et accentibus bene et intelligibiliter et in choro quilibet vicecuratus deinceps stet in stallo et in ordine suo antiquitatis quo receptus fuit, legendo, cantando et antiphonas inchoando.

Item quod diebus dominicus et aliis quibuslibet quibus processio extra chorum portatur nullus presumat missam celebrare donec processio in dicto choro fuerit recepta, sub pena perditionis trium plumborum nisi propter sacramentalia ministranda aliter fieri necessitate urgente curatus dictaverit.

Item quod si quis predicta violare presumpserit aut contrarium premissorum contemptibiliter egerit iuxta casus exigentiam per curatum et communitatem punietur taliter quod ceteris cedat in exemplum.

Item quod nullus plures missas accipiat quam debite celebrare possit quodque illas de quibus onus accepit singulis septimanis diebus statutis celebret vel per alium celebrari procuret.

Item quod emanantur aliquae cistule reponende in archa in quibus recondentur omnes littere originales reddituum et terrarum tam cotidianarum quam anniversariorum cum omnibus aliis et singulis communitatem tangentibus ac etiam sigillum communitatis predicte; de qua archa erunt due claves quarum unam habebit curatus et aliam unus per curatum et communitatem eligendus nichilque quod communitatem concernit sigillabitur nisi una cum sigillo curati sigillo etiam communitatis muniatur. Cum eodem sigillo communitatis nichil etiam sigillabitur nisi predictis curato et duobus ad minus de communitate condeputatis, quodque conficiatur unus liber in quo omnes littere communitatem tangentes inserantur ut unusquisque assignationem reddituum possit agnoscere; et similiter de anniversariis componatur alius liber ponendus in choro cathenatus ut quilibet scire

possit quantitatem legatorum ac etiam pro quibus dietim anniversaria celebrantur; et si contingat aliquas litteras ab huiusmodi extrahi archa pro solutione reddituum coram lege procuranda, tunc ille qui huiusmodi litteris egebit litteram testimonialem sua manu signatam in eadem archa relinquet donec originales littere in archa fuerint restitute et repositae.

Item statuimus et ordinamus quod semel in anno videlicet a festo Johannis usque et infra festum beate Marie Magdalene receptores communitatis pitancie, bonorum fabricae et mense pauperum facient et quilibet eorum faciet compotum fideliter de omnibus et singulis anno precedenti receptis et expositis dictusque receptor bonorum communitatis eligatur per curatum et socios communitatis, receptor vero bonorum fabricae per curatum et magistros fabricae, et bonorum mense pauperum receptor similiter per curatum et magistros mense pauperum. Dictus vero receptor seu receptores si fuerint ex sociis de communitate pro tempore quo in villa vel extra villam officium recepte exercentur lucrabuntur distributiones tamquam si personaliter interessent sive interesset dummodo id significaverint curato vel distributori plumbi et absque fraude; quod si fraudulenter dixerint se in officio recepte impeditos idque compertum fuerit privabuntur omnibus lucris ecclesie usque ad mensem salva maiori pena per curatum et communitatem arbitranda.

Item quod distributor plumbi habeat tenere et affigere tabule pendenti in sanctuario ecclesie unam papirum in qua mensuram inscribantur omnes gratie tam anniversariorum quam gratuitatum cum eorum valore communitatem concernentes et annotentur defectus absentium super qua papiro fiat compotus semper semel in mense cum receptore, presentibus ad minus duobus sociis de pitancia; quod si quis plangeret se indebite exscriptum fore aut defectuosum notari non possit ipse tabule se inscribere aut in ea aliquid mutare sub pena distributionis unius septimane sed de illo conqueratur in communitate proximo die martis.

Iuramentum sociorum de pitancia seu communitate antequam preposito beate Marie Brugensis presententur et ad lucra distributionum admittantur.

Ego N. capellanus seu socius de pitancia et de communitate huius ecclesie Sancti Egidii Brugensis ad pitancias seu distributiones chori per curatum et per magistros fabricae huius ecclesie Sancti Egidii ad presentationem Domino preposito Beate Marie Brugensis de me faciendam admissus et ad lucra solita huius ecclesie institutus, iuro domino meo curato huius ecclesie ac eius vicegerenti necnon vobis dominis de communitate huius ecclesie fidelitatem, obedientiam,

reverentiam et honorem quodque cultum divinum et utilitatem communitatis iuxta posse promovebo, iura redditus et bona communitatis servabo servarique procurabo et alienata si que sint pro posse recuperabo. Juro me jugem et continuam residentiam in eadem ecclesia facturum, chorum in horis diurnis et nocturnis laudabiliter et quantum commode potero salva debita honestate frequentando. Statuta quoque usus, cerimonias, consuetudines dicte ecclesie fideliter observabo. Et si in aliquo premissorum delinquerò stabo correctioni domini mei curati et huius vestre communitatis quodque officium meum revocabile est ad placitum Domini mei curati et magistrorum fabrice et quod post revocationem seu privationem meam huiusmodi nichil iuris in eisdem distributionibus pretendam neque quavis sumpta occasione ipsis ad causam revocationis seu privationis officii huiusmodi molestiam inferam quodque nullum conventiculum seu conspirationem faciam contra curatum neque facientibus adherebo publice vel occulte directe vel indirecte; quinimo eius iura parochialia inteteri et observari laborabo, oblationes, denarios confessionales cum me audire confessiones permiserit, ceteraque sua emolumenta sibi fideliter et absque diminutione manualiter tradam et tradi procurabo. Sic me Deus adjuvet et hec sancta Dei evangelia. Ac per iuramentum manu ad pectus posita et sub pena detestabilis periurii ita me observaturum iuro et promitto.

RIJKSARCHIEF GENT, *Raad van Vlaanderen*, II 5538/28060 ¹.

II

Wazemmes, 1424 september 27

Jean de Thoisy, bisschop van Doornik, aanvaardt de suppliek van de pastoor, kerk- en dismeesters van de Sint-Jacobkerk te Brugge tot het funderen van de Zeven Getijden aldaar en bekrachtigt de voorgestelde schikkingen.

Int jaer ons heeren duust vierhondert ende viere ende twintich (1424) ghemerct dat de goede lieden van der prochien van sinte Jacobs in brugghe alle ghemeenlike over menich jaer hier te voren groot hertte ende begheerte ghehad hebben omme te vercrighene ende te weerce te legghene dat men inde vors. kerke houden mochte

1. Wij hadden het geluk deze tekst te vinden tussen de nalatenschap van wijlen Prof. Mr. E.I. Strubbe; dat werd de aanleiding tot onze verdere studie over commuun en zeven getijden als bijdrage tot deze aflevering die aan deze overledene als huldeblijk wordt opgedragen. Hij was parochiaan van Sint-Gillis en heette zelf Egidius.

de zeven ghetiden vanden daghe zijghende also men doet te sinte Donaes, tonser Vrouwen, tsinte Salvators. So eist dat achtervolghende diere goeder begherten ende devotien, meester Pieter de Ruddre in desen tiden prochipape Jacob Bave, Loy van Cassele, Joseph Reysin ende Willem vander hauwe, kercmeesters ende Boudin Renier, Jhan van Cleyhem ende Willem vanden Perbome dischmeesters uter name van hemlieden ende van den notabelen ende goeden lieden vander vors. prochie, al ghemeenlike hebben gheaviscirt ende in ghescriften ghedaen legghen eenighe punten dienende ter ordenantien vanden vors. zeven ghetiden ende ghebeden eerwerdighen heere ende vader in gode Janne bisscop van Dornike onsen ordinaris, dat hem ghelieven wilde die te overziene ende in also verren als zij redelic waren van zien auctoriteit ende macht ordinaris te confirmeirne twelke hij ter bede van hemlieden ende omme de vermeersinghe vanden dienste gods ghedaen heift ende zine bezeghelde brieven der up ghegheven daerof tinhouden in latine hier naer volcht.

Littera domini episcopi Tornacensis super consensu et approbatione foundationis horarum canonicarum et aliarum ordinationum in ecclesia Sancti Jacobi Brugensis.

Universis presentes litteras inspecturis Johannes, miseratione divina Tornacensis episcopus, salutem in Domino sempiternam. Pastoralis officii nostri debitum nos admonet et compellit, ut ad ecclesias nostro regimini subiectas ac personas in eis officiantes in divinis nostre mentis aciem dirigamus et vigilanter intendamus, sic quod in ipsis cultus divinus per fidelium devotas eleemosinas et bonorum suorum pias erogationes nostro tempore suscipere valeat incrementum. Dudum siquidem venerabilis et circumspectus vir magister Petrus Militis, rector, necnon honorabiles persone Jacobus Bave, Egidius de Casleto, Joseph Ressin et Willelmus de Hawe fabrice necnon Balduinus Reinier, Johannes de Cleyhem et Willelmus de Perbome, mense pauperum parochialis ecclesie Sancti Jacobi Brugensis nostre diocesis provisores, ex ferventi eorum donatione et ad laudem altissimi creatoris sui necnon beatissime virginis Marie genitricis ac Sancti Jacobi apostoli eiusdem ecclesie ac eorundem patroni omniumque sanctorum ac sanctarum eius ac suorum omniumque parochianorum dicte ecclesie salutem, fundari procurare desiderantes de cetero ac imperpetuum septem horas canonicas, videlicet matutinas, primam, terciam, sextam, nonam, vespervas et completorium per certos presbyteros et alios ministros ydoneos et alios cum alta et nota voce in eadem ecclesia honorifice diebus singulis decantari sollempniter et observari, suam super premissis supplicationem nobis porrexerunt tenorem qui sequitur continentem: Reverendissimo in

Christo Patri et Domino nostro Johanni miseratione divina episcopo Tornacensi vestri humiles et devoti P. Militis rector ac Jacobus Bave, Egidius de Casleto, Joseph Resin et Willelmus de Hawe fabrice necnon Balduinus Renier, Johannes de Clehem, Guillielmus de Perbome mense pauperum parochialis ecclesie Sancti Jacobi Brugensis vestre diocesis provisores suis et omnium parochianorum dicte ecclesie vice et nomine reverentiam cum obedientia in mandatis. Quia prae oculis habentes quod post ultimam mortuorum resurrectionem de commissis sicut digni quicumque fuerimus penam aut gloriam recepturi, nostris inter cetera hoc sedit in cordibus consilium ut in hac brevissimi temporis angustia in hiis nostrarum prospiciamus animarum saluti per que et alii ad perfectioris vite culmen invitentur. Sane publice utile ac Deo gratum fore nobis ac ceteris dicte ecclesie parochianis visum est, si in ipsa ecclesia Sancti Jacobi Brugensis in qua est nostre regenerationis initium ac in vita et in morte refugium, cultus ampliatur divinus et maxime in quotidiana et perpetua septem horarum canonicarum decantatione et aliorum adimpletione, que inferius describuntur. Et licet de presenti pro inchoatione foundationis dictarum septem horarum modice subsistant facultates, ita quod ea que in presenti propter sui magnitudinem adimpleri non possunt, necessarium est fieri temporibus successivis sub spe earum incrementi successivi per devotiones fidelium, matura et longa cum predictis parochianis deliberatione super hiis habita in et super iis infrascriptis ad laudem et gloriam ipsius omnium rerum conditoris, gloriosissime Dei genitricis Marie, beati Jacobi patroni nostri et omnium sanctorum et sanctarum, voto unanimi et consensu accordavimus in modum qui sequitur. *Primo* quod in predicta ecclesia Sancti Jacobi Brugensis preter curatum sive rectorem parochialem erunt de cetero decem presbyteri et quatuor vicarii habitum ecclesiasticum deferentes quilibet statui suo congruentem qui in dictis septem horis canonicis dum fundate fuerint emolumentum recipient equaliter, cum hoc moderamine scilicet quod quilibet duo de dictis quatuor vicariis reputabuntur pro uno presbytero in emolumentis percipiendis. *Item*, quia prefato rectori frequens et quasi continua cura et sollicitudo die noctuque incombis circa regimen predictae ecclesie et parochianorum eiusdem, quodque temporibus retroactis rector residens actu in presbyterio eiusdem ecclesie in omnibus obitibus et ceteris emolumentis in choro obvenientibus recipere consuevit tantum quantum unus capellanus recipit nulla habita differentia an ipse rector presens in dicta ecclesia fuerit an non, quod eadem consuetudo observetur quoad omnia lucra et emolumenta futura in personam supranominati magistri Petri Militis vita

sua comite; et quod, post ipsius decessum, rector, quicumque fuerit pro tempore residens in dicto presbyterio, in omnibus lucris et emolumentis duplum percipiet dum tamen in choro sicut ceteri presens fuerit, alias autem nichil nisi circa administrationem cure predictae occupatus fuerit, de quo tabulario chori constare debet sine fraude. Et in casu quo rectorem ipsius pro tempore futuro absentem esse contingat et dictam ecclesiam per alium deserviri, vicegerens huiusmodi simplum sicut unus de ceteris presbyteris percipiet et non amplius in lucris et emolumentis predictis. *Item* ad finem quod celebrationes missarum amplientur in ecclesia predicta quod de cetero nullus capellanus aut vicarius ad lucra et emolumenta dictarum septem horarum canonicarum admittetur qui habitum portet aut in alia ecclesia distributiones percipiat; nec qui servicium temporale habeat extra eandem ecclesiam oneratusque ultra duas missas in qualibet hebdomada. *Item* quod predicti rector, presbyteri et vicarii singulis diebus, quibus dicte septem hore canonicè fundate et institute fuerint decantande, eas imperpetuum decantare tenebuntur in choro predictae ecclesiae Sancti Jacobi, videlicet matutinas, primam, terciam, sextam, nonam, vesperas et completorium, necnon altam missam ad maius altare secundum exigentiam temporis. *Item* quod prefati rector presbyteri et vicarii de cetero in quadragesima singulis diebus non feriat tractim cantare tenebuntur in predicto choro septem psalmos penitentiales cum litanis, precibus et collectis solitis. *Item* quod in omnibus principalibus festis necnon dominicis et ceteris festis diebus qui celebres erunt predicta alta missa celebrabitur cum ministris, videlicet dyacono, subdyacono necnon cantore cantoriam tenente in choro secundum festi exigentiam. *Item* quod volens lucrari in dictis septem horis canonicis et singulis earum debet comparere in choro infra *Gloriam Patri* primi psalmi et in dicta alta missa infra epistolam et perseverare usque in finem, nisi impeditus esset missam dicendo vel cetera parochialia administrando; in hiis etiam predictis casibus reputaretur tamquam presens, si de hoc constaret tabulario chori sine fraude. *Item* quod dicti quatuor vicarii huiusmodi semper erunt, videlicet custos principalis ecclesiae, rector scolarum et eius submonitor et cantor pueros instruens in cantu, predictique rector, submonitor existentes in scholis occupati circa scolares lucrabuntur in omnibus horis predictis ac si presentes essent in choro, proviso quod omni die cum habitu ecclesiae dicti rector, submonitor ac etiam cantor compareant in choro, sic etiam quod regimen scholarum non negligatur, quodque iidem rector, submonitor et cantor, diebus et horis quibus scholis vacare non habent, chorum frequentare teneantur sicut ceteri. Preterea custos predictus, dummodo presens fuerit in ecclesia

aut parochialibus administrationibus occupatus, de dictis lucrandis nihil amittet, dummodo constiterit tabulario chori sine fraude. *Item* quod si contingat in futurum aliquem vel aliquos de dictis decem presbyteris propter insufficientiam, negligentiam aut minus honestum regimen aut alias rectori parochiali et provisoribus tam fabrice quam mense pauperum effici ingratos, quod ipse rector et provisosores vel maior pars eorum illum vel illos quotiens eis visum fuerit amovere poterunt a consortio predicto causa etiam non expressa non habendo respectum an habeant capellanas vel servicia alia in ecclesia predicta. *Item* dum et quotiens contingat aliquem de dictis decem presbyteris ab hoc seculo decedere vel forte omnimodam licentiam petere vel modo premissis tamquam ingratum amoveri, quod rector et provisosores predicti alium in loco vacantis ponant et instituant infra quadraginta dies a tempore vacationis huiusmodi computandos; quod si factum non fuerit fabrica et mensa pauperum ecclesie predictae post quadraginta dies elapsos percipient et levabunt mediatim omne lucrum quod institutus in loco vacantis percipere deberet quamdiu locus vacans manebit et non ultra. *Item* quod provisosores fabrice predictae recipient omnes donationes et guerpitiones eorum que acquiruntur pro fundatione dictarum septem horarum canonicarum sive titulo emptionis, venditionis vel simplicis donationis aut alio quovis modo has fieri contigerit sive in redditibus perpetuis, terris, domibus aut quibuscumque aliis rebus aut bonis consistant predictosque redditus perpetuos ceterorumque acquiritorum seu acquirendorum fructus, proventus et emolumenta facient suis temporibus recipi et officiantibus in choro ut premissum est exinde satisfieri in qualibet quarta parte anni anno quolibet, incipiente in anno presenti in festo Sancti Remigii; predicti vero rector et provisosores fabrice unum receptorem ad premissa omnia et singula recipienda eligent et ordinabunt quem dimittere et amovere poterunt vel mutare et alium loco dimissi vel amoti ponere quotiens visum fuerit expedire. *Item* quod de consortio predicto ordinabitur unus scriptor vel tabularius, qui inscribet presentes et notabit absentium defectus absque dissimulatione quacumque et super hoc prestabit iuramentum. *Item* quod ex tabula seu papiro scriptoris huiusmodi computabitur cum singulis officiantibus quolibet mense. *Item* si contingat aliquem ex dicto consortio assumi per rectorem et provisosores fabrice et mense pauperum in receptorem reddituum, proventuum et emolumentorum de quibus supra vel etiam spectantium ad fabricam vel mensam pauperum quod idem receptor occupatus circa officium suum in dictis receptoris aut eorum aliqua, reputabitur tamquam presens in choro et nihil amittet dum tamen absen-

tia sua nota sit tabulario absque fraude; et si forte celebratio magne misse spectet ad dictum receptorem ut premittitur occupatum illam suis sumptibus celebrari procuret. *Item* avisatum est et concordatum est quod officiantes superius expressi et chorum frequentantes, ut premissum est, tam in septem horis canonicis quam in alta missa singulis diebus percipient 20 sol. par. pro suis cotidianis, fabrica vero pro mercede recipiendi et labore procurandi et garandisandi bona pro dictis cotidianis tam acquisita quam acquirenda necnon pro luminari et pulsatione singulis diebus percipiet 4 sol. par. *Item* quod ultra et preterea que dicta sunt omnes et singule utilitates et obventiones obituum et anniversariorum in dicta ecclesia dudum et hucusque fundatorum quemadmodum nunc existunt et etiam eorum que exnunc in antea fundabuntur seu ordinabuntur in eadem ecclesia necnon celebrationes missarum de Beata Virgine in quolibet die sabbati cum suis emolumentis salve, libere et integre remanebunt dictis officiantibus juxta dicte ecclesie consuetudines, adjicientes insuper et ordinantes quod quicumque de cetero admissus fuerit ad sepulturam in principali choro ecclesie predictae tenebitur assignare pro obitu seu anniversario suo 4 sol. grossorum annuatim in perpetuis redditibus; item ad sepulturam in capella Sancti Jacobi 3 sol. et 4 den. gross. in redditibus perpetuis; item ad sepulturam in aliis capellis 3 sol. gross. annuatim in redditibus perpetuis; item ad sepulturam in anteriori ecclesia 2 sol. 6 den. gross. in redditibus perpetuis sufficienter assignatis super terris vel domibus aut in redditibus fundalibus de quibus redditibus assignandis ut premittitur pro obitibus et anniversariis predictis recta medietas cedet in utilitatem consortii seu officiantium predictorum pro servitio suo et mercede laboris, reliquam autem medietatem recipiet dicta fabrica pro comparandis redditibus perpetuis in augmentum dictarum cotidianarum, donationes autem et guerpitiones dictorum reddituum pro dictis obitibus et anniversariis assignandorum recipiet fabrica antedicta. *Item* quod omnia et singula assignanda reddituum perpetuorum dicte ecclesie in preteritum pro dictis septem horis canonicis decantandis collatorum sive acquisitorum remanebunt in suis statu et vigore ipsisque de consortio predicto et officiantibus in choro salvi et integri erunt et remanebunt redditus predicti prout hucusque fuerunt sed de singulis redditibus singulis diebus assignatis debebunt esse contenti nec ultra illos aliquid amplius de novis acquirendis petere poterunt in diebus predictis, ita quod et iam acquisiti et in antea acquirendi redditus singulis suis temporibus et diebus locum habebunt; et tenebuntur ipsi de consortio predicto omnes cartas et munita assignationum et reddituum iam acquisitorum ponere in ma-

nibus rectoris et provisorum fabrice predictae ad finem eas et ea reponendi et conservandi in modum inferius contentum. *Item* quod rector dicte ecclesie et unus de antiquioribus dicti consortii habebunt regimen et gubernationem chorum frequentantium, quibus ceteri in licitis et honestis habebunt obtemperare sub juramenti ipsorum. *Item* quod in casu quo aliquo tempore futuro rectori et provisoribus fabrice et mense pauperum qui pro tempore fuerint et aliqui de maioribus et notabilioribus parochianis predictae ecclesie vel eorum maiori et saniori parti in premissis vel eorum aliquo videretur aliquid immutandum, corrigendum, augendum vel diminuendum vel si qua obscuritas vel ambiguitas circa ea vel eorum aliqua emerit quod facultas hec faciendi, declarandi vel interpretandi penes ipsos semper permaneat substantia premissorum et principali proposito minime sublati. *Item* si fortassis aliqui devotionem suam habentes ad augmentum dictarum cotidianarum predictarum septem horarum canonicarum decantandis non habentes redditus perpetuos, terras sive domos ad hoc conferendos, pecuniam numeratam traderent pro redditibus emendis, dicta pecunia recipietur et reponetur in una archa ad hoc fienda et claudenda cum tribus clavibus quarum unam rector, alteram provisos fabrice et reliquam mense pauperum provisos penes se retinebunt in qua etiam archa omnes carte, instrumenta et munimenta presens negotium tangentia fideliter custodientur. Et collocabitur dicta archa in thesauraria sive sanctuario ecclesie predictae. Vestre reverende paternitati humillime supplicantes et devote quatenus super omnibus et singulis premissis vestram auctoritatem impertiri ac omnia et singula approbare et confirmare eadem vestra auctoritate pietatis intuitu dignemini. Quaquidem supplicatione ac omnibus et singulis in eadem contentis diligenter consideratis, nos piis votis ipsorum et aliorum christifidelium nobis subditorum utpote que ad augmentum servitii divini statuuntur, celeriter annuere volentes dictas ordinationes, statuta et omnia et singula in dicta supplicatione contenta prout iacent et ordinantur nostra auctoritate ordinaria confirmamus, laudamus, approbamus et emologamus, salvis tamen et nobis specialiter retentis potestate et auctoritate corrigendi, addendi, diminuendi, declarandi et in melius prescripta omnia et singula reformandi de consilio dictorum curati et provisorum ac successorum suorum quociens opus fuerit et videbitur expedire. In quorum omnium et singulorum fidem et testimonium premissorum presentes litteras fieri et sigilli nostri fecimus appensione muniri. Datum et actum in domo nostra de Wasemiis juxta Insulas dicte nostre dioceseos, die XXVIIa mensis septembris anno Domini millesimo quadringentesimo vicesimo quarto...Te Deum laudamus.

Dit es dordinancie ghemaect biden prochipape, kercmeesters, dischmeesters ende notabelen prochianen van sint Jacobs in brugghe omme de zeven ghetiden ghehouden ende ghedaen te zine daghelijcs eeuwelike gheduerende also verre als zij bezedt ende ghefundeirt zullen zien in de kerke van sint Jacobs voors. inde manieren hiernaer verclaerst, naer den inhoudene ende ordinanssen van den brieven mijns heeren van doornike, de welke hier voren van woorde te woorde ghecopypeert ende ghescreven staen.

Eerst dat in de voors. keerde sonder den prochipape vander voors. kerke wezen zullen voort an 10 priesters ende 4 vicarissen alle abijt in den choor draghende elke naer zinen staet toebehoorende alle ghelijc winnende ende deelende, voorsien dat elke twee vanden vicarissen voors. winnen ende heffen sullen ghelijc eenen der 10 priesters voorseyt.

Item ghemeeert dat de prochipape tmeeste besoorch ende last heift ende sculdich es te draghene van den choore ende van der prochien ende hij hier voortijts in de priestrage wonende in allen obiten ende winninghen vanden choore ghecostumeirt heift ghesijn te winnende ende te deelne ghelijc eenen der tien priesters voorseit, weder hij in de kerke voors. present was of en was zo salmen in den persoon vanden prochipape die nu es ghelike costume houden van allen winninghen ende dit gheduerende den tijt vanden prochipape die nu es. Ende naer dien zo zullen de prochipapen alle vander voorseider kerke die naer hem commen zullen present wesende ende in de voorseide priestrage wonende in de voors. winninghe van den choore dobbel heffen ende winnen van eenen der tien priesters voors. opdat zij in den chore sijn achtervolghende de dordinancie van alle den andren ende anders niet winnende, het ne ware dat zij belet hadden bij causen vander amministratie vander prochien twelck kenlic zijn moet den tafeldraghere vanden choore sonder fraude.

Item waert alsoo dat de prochipape absent ware ende de prochie verdient worde bi eenen stedehouder so ne sal de voors. stedehouder anders niet winnen danne ghelijc eenen van den tien priesters voorseit.

Item ten ende dat de celebracien van den messen vermeedert zullen zijn dat voortan ten winninghen ende emolumenten van den voors. zeven ghetiden ne gheen cappellaen of vicaris zal worden gheadmitteirt de welke draghe abijt of in een ander keerde distribucien ontfanghe noch die hebbe dienst buten der kerken voors. belast boven twee messen in elke weke.

Item dat de voors. prochipape priesters ende vicarissen alle daghen achter dien dat de voorseide zeven ghetiden ghefundeirt ende

gheinstitueert zullen zijn te zijnghe die eeuwelike zullen zijn sculdich te zinghene in den choor van der voors. keerke van sint Jacobs Dats te wetene Mattinen, Primen, Tiercen, Middach, Noene, Vesperen ende complien ende de hoghe messe ten hoghen outare naer theschen van der tijt.

Item dat de voors. prochipape priesters ende vicarisen voort an in de vastene elkes werke daghe zullen zijn sculdich te zinghene in den voors. choor de zevene zalmen metten letanien precen ende collecten ghewoonlijc.

Item dat in allen principalen feesten ende zondaghen ende ander feestelike daghen die men viert, de voors. hoghe messe zal ghecelebreirt zijn met ministren. Dats te wetene, dyakene ende subdyakene, ende de cantre houdende de canterie in den choor naer thesghen van der feesten.

Item dat de ghone die wille winnen in de voors. zeven ghetiden ende elc sonderlinghe zal sculdich sijn te compareirne in den choor binden gloria patri van den eersten zalmen ende in de hoghe messe binder epistele ende persevereren tot den ende hinne ware belet messe zegghende of in tlast van der prochie administrerende in desen voors. sticken zo soude hij zijn gherekent als present bi alsoo dat dit bleke den tafeldraghere sonder fraude.

Item dat de voors. viere vicarise altoos zullen sijn dats te wetene de principale costre vander keerke, de schoolmeestre, de onderschoolmeestre ende de cantre instrueerende de kindre in zanghe. Ende de voors. schoolmeestre, ondermeester ende cantre wesende belet in de scole omtrent de scolieren zullen in alle de ghetiden voors. als waren zij present in den choor voorzien dat zij alle daghe metten abite vander keerken comen in den chore, also ooc dat tregiment van der scole niet en zij verroukeloost, ende dat de voors. schoolmeestre, ondermeester ende cantre zijn sculdich te frequenteirne den choor ghelijc den andren ten daghen ende hueren als zij niet en hebben te verstanen ter scole, voort meer de costre voors. als hij present sal zijn in de keerke of in de prochileke administratie belet, ne zal niet verliesen van den voors. ghewinne midsdien dat kenlic zij den tafeldraghere zonder fraude.

Item waert so dat in toecommende tiden eenich of eenighe van den tien priesters voors. omme haerlieder insufficiencie roukeloos-hede of oneerlic regiment of anders worden ingraet den prochipape kercmeesters ende dischmeesters dat de voors. prochipape kercmeesters ende dischmeesters voors. of tmeeste deel van hemlieden zullen moghen weeren den ghonen of de ghone vanden voors. gheselcepe, also dickent alst hemlieden sal goet dinken de zake ooc niet gheex-

primeirt noch anghesien of zij hebben capelrien of ewighe diensten in de kerke voors.

Item also dicket als eenich van den voors. priesters zal gaen van live ter doot, iof nemen met alle oorlof of zijn gheweert, also voorseit es, dat de prochipape kercmeesters ende dischmeesters voors. eenen andren in de ydele stede zullen stellen ende institueren binnen viertich daghen na der tijt dat de stede vaceren sal naest commende ende waert zo dat dit binnen den voors. viertich daghen niet ghedaen ware zo zal de fabrike deen helt ende de disch van der kerke voors. ontfanghen dander helt van den ghewinne twelke de ghestelde in de ydele stede waer sculdich te ontfanghene ende dat also langhe als de stede ydele zal bliven ende niet langher.

Item dat de kercmeesters voors. zullen ontfanen alle ghiften de welke men zal ghecrighen omme de fundacie vanden voorseiden zevens ghetiden eist bi copene of vercopene of ghiften of bi wat andren manieren of eist in erfveliken renten lande husen of in wat andre dinghen of goede, ende de voors. renten vruchten ende emolumenten vercreghen ende te vercrighene, zullen doen ontfanghen ende den officianten in den choor alsoot voors. es daer mede doen betalen in elc vierendeel jaers elx jaers dit jaer beghinnende in sinte bavendaghe ende de voors. prochipape kercmeesters ende dischmeesters zullen kiezen ende ordineren eenen ontfanghere omme tvoors. goet te ontfanghene, den welken zij mogen verlaten of verandren ende in zine stede eenen andren stellen, also dicket alst hemlieden saldinken orboorlijc.

Item dat van den gheselscepe voorn. zal zijn gheordineert een scrivere of tafeldraghere die sal scriven de presenten ende noteren de fauten vanden absenten zonder eenighe dissimulacie ende daer op zal hij doen zinen heet.

Item dat ute der tafle of pappiere van den scrivere voors. men zal rekenen met elken van den officianten telker maent.

Item ghevielt also dat de prochipape kercmeesters ende dischmeesters voors. eenighen van den voors. gheselscepe namen ende koren in ontfanghere van den renten, revenuen ende emolumenten voors. of ooc toebehorende der fabriken of den dissche dat de voors. ontfanghere beledt in zine officie vanden voors. ontfanghe zal zijn ghereckent als present in den choor ende ne sal niet verliesen mids dien dat zine absencie blike den tafeldraghere sonder fraude, ende waert alsoo dat den ontfanghere vors. ghebuerde de hoghe messe te doene zo sal hise doen doen te sinen costen.

Item so es gheadviseirt ende gheaccordeirt dat de vors. officianten frequenterende den choor alsoo gheseit es in de zevens ghetiden ende

hoghe messe vors. alle daghe zullen ontfanghen in tghemeene twin-tich scellinghe paris. over haer cotidianen de fabrike over den loon van ontfanghene ende de pine van procureirne ende warandeirne tgoet omme de voors. cotidianen vercreghen ende te vercrighene ende over tlicht ende luden zal ontfanghen vier scellinghe paris.

Item boven al dat voren gheseit es, alle de vervallen van jaerghe-tiden in de vors. kerke van wilen eer tote nu ghefundeirt in de maniere dat zij nu zijn ende ooc diemen voortan zal funderen ende ordineren in de voors. kerke ende de celebracien vanden messen van onser vrouwen elc saterdaghes met haren emolumenten zullen bliven vry ende gheheel den officianten voors. naer de costume van-der kerken voors.

Voort so es gheordineirt dat so wie voortan sal hebben zine se-pulture in den principalen choor vander voors. kerke zal sculdich sijn te bezettene over zijn jaerghetide viere scellinghe groten jaerlicx in erfvelicken renten.

Item over de sepulture in sinte Jacops capelle 3 scellinghe 4 d. gr. in erfvelicken renten.

Item over de sepulture in de andre capellen 3 scellinghen groten jaerlicx in erfvelicken renten.

Item ter sepulture in de voorkerke twee scellinghe 6 d. groten jaerlicx in erfvelicken renten wel bezedt op land, husen of in bodem-renten vanden welken renten die men assigneren zal also voorseit es voor de voors. jaerghetiden de rechte heltscheede zal gaen in de nuttelichede van den voors. gheselscepe ende officianten over haren dienst ende loon ende dander heltscheede zal ontfanghen de fabrike voors. omme te copene rente in de vermeersinghe van den vorseiden cotidianen ende alle ghiften van renten omme de voors. jaerghetiden zal ontfanghen de fabrike voorseit.

Item dat alle bezetten van erfvelicken renten vander vors. keerke in verleden tiden omme de zeven ghetiden te zinghene of ghecreghen zullen bliven in haren staet ende vighuer ende den officianten van den voors. gheselscepe behouden ende gheheel zijn ende bliven also zij tote nu hebben gheweist, maer van elken renten elkes daghes bezedt zullen moeten sijn vervoucht ende boven dien niet meer van den nieuwen die te ghecrighene zijn niet meer heeft hen in de voors. daghe. Also dat de renten nu ghecreghen ende die men ghecrighen zal elke in zine tiden ende daghen zullen stede houden ende die vanden voors. gheselscepe zullen sculdich alle chaerters ende muni-menten van bezette van nu ghecreghen stellen in de handen van den prochipape ende dischmeesters voors. ten eynde dat mense besteden ende wechlegghen moghe in der manieren hier onder ghenoteirt.

Item dat de prochipape van der voors. kercken ende een vanden houtsten van den voors. gheselscepe zullen hebben tregiment van den ghenen die den choor zullen antieren den welken de andre zullen hebben te obedierne by haerlieder eeden.

Item waert also dat in eenighen toecommende tiden den prochipape kercmeesters ende dischmeesters ende den andren meesten notabelsten prochianen van der voors. kercke, of den meesten ende gansten deele van hemlieden dochte in de voorseide ordinancien of eenich van hemlieden yet te veranderen te meersene te minderne of te corrigerne of waer eenighe donkerhede of twifel in de voors. sticken of eenigh van hemlieden dat de macht dat te doene ende te interpreteirne ende te verclaersene sal bliven by hemlieden die substance van der voors. ordinancie ende tprincipael propoost altoos blivende.

Item waert soo dat eenighe hadden devocie ter vermeersinghen van den voors. cotidianen niet hebbende aervelike renten land of husen daertoe te ghevene maer gaven droghe ghelt omme renten mede te copene men zal dat ghelt ontfanghen ende besteden in een scrine die men daer toe maken zal ende sluten met drie slotelen van den welken den eenen sal hebben de prochipape den andren de kercmeesters den derden de dischmeesters voors. in de welke scrine zullen zijn ghewacht ende behoedt alle chaerters instrumenten munimenten dit voors. stick anclvende Ende de voors. scrine zal men stellen in de thesaurie van der voorseider kercke.

De welke ordinancien statuten ende avisamenten ende al dat voorscreven es inder manieren dat ghestelt ende gheordineirt es eerwaerdich vader in Gode ende heere mijn heere Jhan by Gods ghenade de Bisscop van Doorneke heift gheconfirmeirt ende gheapprobeirt behouden hem auctoriteit ende macht de voors. sticken te corrigerne vermeersene verminderne verclaersene ende bet te reformeirne biden rade vanden prochipape keercmeesters ende dischmeesters voors. ende van haerlieder naercommers also dickent alst nootsakelike wesen sal in orcondscepen van al dat boven ghescreven ende verclaert es so heift mijn heere de Bisscop voorseit zine patenten ende opene letteren ghegheven bezeghelt met zinen groten zeghele Ghegheven in zijn huus van Wasemis by Rissele den zeven ende twintichsten dach in septembre int jaer ons heeren dusentich vierhondert ende viere ende twintich.

OMME DEN WELKEN GODSDIENST VANDEN ZEVEN GHETIDEN IN DE VOORS. KERKE EEWELIKE TE fundeirne ende ghedaen te zine na den brieven ende ordenanssen boven ghescreven

dese navolghende personen hebben ghegheven ende ghecontribueert de sommen van ghelde ende quantiteit van goedinghen hierna verclaerst.

Eerst Jan Baert dhoude over hem ende zine aeldingers 20 p. grot.

Item Jan Baerd f. Jans voors. over hem ende zine speciale vrienden 35 p. gr.

Item Jacob ende Mechiel van Teimseke ghebroeders 27 p. 10 schel. gr.

Item Fransoys ende Willem Vanden Venne ghebroeders 10 p. gr.

Item joncvrauwe Mergriete Jans honds weduwe wonende inden corten wincle omme de zeven ghetiden ghedaen te zine eeuwelike op sinte Jans dach ante portam latinam 2 pond 10 scel. grt.

Item noch dezelve joncvrauwe Mergriete 3 pond gr.

Item de joncvrauwe der kinder onghereeden moeder 2 pond gr.

Item Jacob de Rovere 1 pond gr.

Item Victoor vanden Hoorne 10 schel. gr.

mids den welken sommen van ghelde ende met zekeren anderen ghelde daertoe vergadert ende verspaert ghecocht ende vercreghen zijn ten orbore ende dienste gods voors. XXXIIIIJ ghemeten eene line ende eene halve line lands met der stede ende husinghen die der op staen al wesende in de prochie van Houdhawe inder maniere also de brief in voormen van instrumente hier naer volghende inhoudt ende verclaerst (27 dach in april 1426)

BRUGGE, ARCHIEF C.O.O., *Cartularium Communitatis*, f. 1-5v.;
DOORNIK, RIJKSARCHIEF, *Fonds Oud-Bisdom Doornik, Cart. 71*,
f. 78v.-79, *Cart. 73*, f. 67-68v., *Cart. 75*, f. 82-83.

III

1417 (n.s.), maart 1

Rekening van het Commuun van Sint-Jacobkerk te Brugge.

Sequuntur bona, redditus et proventus a 40 annis circa ex Christi fidelium votis pro communitate ecclesie parochialis Sancti Jacobi Brugensis, Tornacensis dyoecesis, acquisiti cum oneribus et redditibus sibi impositis.

Primo in villa Brugensi.

— Pro 5 distinctis anniversariis videlicet Nicholai Barbezaen, eius matris et sororis necnon eius uxorum 6½ l. 7 s. 5 d. par. quos solvunt diverse persone, jacent in diversis locis 6½ l. 7 s. 5 d. par.

— Item pro 4 diversis anniversariis videlicet Jacobi van de Walle f. Johannis Inghelbrechts, ejus sororis et 2 eius uxorum 4 l. 8 s. 9 d. par. et solvunt diverse persone et 1 l. 4 s. par. et isti constituti in villa de Slusa et inde solvit communitas predicta pro 4 cereorum

defalcatione ad tumulum ponendorum et immolatione candelarum
2½ l. 4 s. Summa de remanentibus: 2 l. 18 s. 9 d. par.

— Item pro 9 anniversariis distinctis videlicet (Willelmi?) Van den Venne, Margarete eius uxoris, domini Johannis Jackemyn presbyteri, Katherine van Cassele, Petri Hugheloot et 2 eius uxorum, Oliveri de Craeyenbrouc et eius uxoris Margarete f. Christiani Folbraents, Natalie, relicte Johannis de Sancto Audomaro et Jacobi Cafuuts 10 l. 9 s. 6 d. par. Solvunt diverse persone; inde solvit communitas pro immolatione 2 librarum candelarum et virgifero 14 s. par. Summa de remanentibus: 9 l. 15 s. 6 d. par.

— Item pro 2 anniversariis videlicet Marie relicte Johannis Brune, f. Johannis et Barbare, relicte Johannis de Assenede 37 s. 7 d. par. Jacent in de Naelstraete et solvit Johannes de Cruce. Summa: 37 s. 7 d. par.

— Item pro anniversariis Margarete Maetseman 27 s. par. impositae super quadam domo in de Corte Vlamyncstrete et solvit relicta Thome Potins. Summa: 27 s. par.

— Item pro anniversario domini Petri Bannins presbyteri 21 s. 5 d. par. Jacentque super domum te Colkerke supra forum et solvit Nicolaus Camenduec. Summa: 21 s. 5 d. par.

— Item pro anniversariis Johannis de Cornu 20 s. par. jacentque in den houden sac et solvit Jacobus de Cornu. Summa: 20 s. par.

— Item pro anniversario Egidii van Risele, grauwerker, 12 s. par. jacentque ten Hoye. Summa: 12 s. par.

— Item pro 2 anniversariis videlicet Egidii de Valencenē et eius uxoris 36 s. 8 d. par. et solvunt diverse persone. Summa: 36 s. 8 d. par.

— Item pro 2 anniversariis videlicet Johannis Tijts domini van [] et eius uxoris 30 s. 2 d. jacent in diversis locis et solvunt diverse persone. Summa: (30 s. 2 d. par.)

— Item pro 4 anniversariis videlicet Sigeri de Pappe, Bernardi van Suerkele et eius uxoris et Margarete f. Eustacii Wijts 55 s. 4 d. par. in diversis locis consistentes. Inde solvit communitas 6 s. pro immolatione unius libre candelarum. Summa de remanentibus: 49 s. 4 d. par.

— Item pro 2 anniversariis videlicet Johannis Beurs et eius uxoris necnon pro VII horis canonicis quas communitas predicta cantare obligatur quinquies in anno scilicet in 5 festis beate Marie Virginis. Contulit Johannes predictus communitati 12 l. par. jacentque in de diverstraete super domos domini van der cappelle et solvit predictus dominus. Summa: 12 l. par.

Item redditus extra villam Brugensem.

— Pro 5 distinctis anniversariis videlicet Petri Gaerpennincs, eius patris et matris, uxoris eius necnon eius fratris 6 l. par. in parochya de Snelleghem jacentes, quos solvit relicta Rolandi Vander Straete. Summa: *6 l. par.*

— Item pro 4 anniversariis videlicet Lamberti de Landsheere, Magdalene relicte judoci Uten Hove et Marie relicte Bernardi van Zuerkin, Egidii de Heere dicti de Bachire 4 l. par. et solvit Lambertus f. Petri Egidii. Jacentque in parochya de Uutkercke. Summa: *4 l. par.*

— Item pro 4 anniversariis videlicet domini Ghileni Wittanc presbyteri, Ludovici Suns cum eius uxore, Johannes de Busschere et Adeline Cafmuts 4 l. par. jacentes in parochya de Audenburch et in ambocht domini Woutmans. Et solvit Oliverus Van Straete. Summa: *4 l. par.*

— Item pro 2 anniversariis videlicet domini Theodorici Clement presbyteri et Balduini Van de Wale presbyteri 36 s. 6 d. cum duobus caponibus in parochya de Moerkercke jacentes et solvit Mathias Cloosterman. Summa: *36 s. 6 d. par.*

— Item pro 2 anniversariis scilicet 2 suarum uxorum Petri de Grave 29 s. par. jacentque in Dutseele supra 5 mensuras terre parum maius vel minus et solvit Petrus f. Walteri. Summa: *29 s. par.*

— Item pro 2 anniversariis videlicet Francisci Van den Venne senioris et eius uxoris 30 s. par. in Santvoorde et solvit Jacobus f. Gerardi. Et 15 s. par. in Serkerghem et solvit relicta Michaelis Zuerync. Summa: *45 s. par.*

— Item pro 5 missis cantandis de beata Maria videlicet in 5 profestis Beate Marie 6 1/2 l. 2 1/2 d. par. jacentque in Ardenburch Ambocht in diversis parochiis et locis et solvunt diverse persone. Inde solvit communitas annuatim illud quod imponitur ei supra mensuris terre aliquod minus aliquod maius *6 1/2 l. 2 1/2 d. par.*

— Item pro 6 anniversariis videlicet Johannis van Riemelede et eius uxoris, Philippi Davids et eius uxoris et uxoris Mathei Zwijns et Elisabeth f. Laurentii Scots 6 1/2 l. par. jacentque in Dutseele super 5 mensuras terre. Inde solvit communitas 12 s. par. pro immolatione 2 librarum candelarum. Summa de remanentibus: *5 l. 18 s. par.* Summa omnium bonorum, reddituum et proventuum a 40 annis citra a Christi fidelium votis pro communitate Sancti Jacobi Brugensis acquisite cum oneribus et redditibus exeuntibus videlicet

79 l. 15 s. 5 d. par.

Summa communitatis solventis pro expensis videlicet pro cereis super tumulos ponendis et immolatione candelarum *4 l. par.*

Summa bonorum reddituum et proventuum omnibus expensis defalcatis *75 l. 15 s. 5 d. par.*

Item ecclesia nulla bona nec redditus habet, consimiliter nec curatus ecclesie.

Item persone chori frequentantes sunt in numero 14 et nullum beneficiu habentes sed solummodo de serviciis Christi fidelium viventes. Presente en court le premier jour le Mars M CCCC XVI.

RIJKSARCHIEF BRUGGE, *Aanwinsten, Cabier I, 140* ².

IV

Brugge, Sint-Walburgakerk, 1381, september 5
Agatha, poorteres van Brugge, weduwe van Pieter van Hille, fundeert voor elke vrijdag een mis voor het H. Kruis en de Zeven Getijden in de kerk van Sint-Walburga te Brugge en geeft daarvoor een jaarrente van 32 l. 3 s. 5 d. par.

In nomine Domini, Amen. Noverint universi et singuli presentis publici instrumenti seriem inspecturi quod anno eiusdem M.CCC. LXXXI indicione quarta, mensis septembris die quinta, pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri Urbani divina providentia pape sexti anno quarto in mei notarii publici testiumque infrascriptorum ad infrascripta vocatorum specialiter et rogatorum presentia personaliter constituta, honesta et discreta mulier domicella Aghata, relicta quondam Petri de Hille, opidaria ville Brugensis, Tornacensis dioceseos, sana meditatione precogitans fragilitatis humane status certitudinem non habere sed quod esse videtur in ea potius tendere ad non esse, cupiensque bona terrena et transitoria cum spiritualibus, eternis et intransitoriis felici commercio, favente sibi Altissimo, commutare, considerans quoque quod in ecclesia parochiali sancte Walburgis Brugensis, dioceseos Tornacensis, certis diebus solent hore canonicè decantari quodque in feriis sextis hore canonicè ibidem non solent nec consueverunt decantari et quod ad hoc nulla bona seu aliqui redditus perpetui sunt assignati, volens igitur pro posse circa hoc vigilare ut hore canonicè et missa de sancta Cruce in dicta ecclesia Sancte Walburgis Brugensis omnibus feriis

2. Deze rekening werd uit dat fonds overgebracht naar dat van de kerkfabriek van Sint-Jacob. Wij slaagden er voorlopig nog niet in dat stuk terug te vinden. Bovenstaande tekst werd ons ter hand gesteld door Z.E.H. Kan. Hodüm, oud pastoor-deken van Sint-Jacob, waarvoor hier onze oprechte dank. De cursivering in de tekst is van ons. Vele van deze stichtingen zijn weer te vinden in *Den Planaris van de Sint Jacobs kercke in Brugge* vooral aan de hand van de *Tafel* p. 224-229, maar uit deze bron kan de stichtingsdatum zelden precies geweten worden.

sextis perpetuis temporibus affuturis ad laudem, gloriam et honorem omnipotentis Dei debite valeant decantari et pia devotione mota ad gloriam, laudem et honorem Dei omnipotentis et gloriose Virginis Marie genitricis eiusdem ac sanctorum et sanctarum omnium atque divini cultus augmentum ob remedium et salutem anime sue animarumque parentum et omnium benefactorum suorum ordinat et instituit predicta domicella Aghata, relicta Petri de Hille, quod ex nunc in antea perpetuis temporibus affuturis in dicta ecclesia sancte Walburgis Brugensis omnibus feriis sextis hore canonicè juxta consuetudinem aliarum ecclesiarum collegiarum in villa Brugensi per curatum dicte ecclesie et decem capellanos eiusdem ecclesie, quorum capellanie in communitate dicte ecclesie sunt confirmate, et custodem ipsius ecclesie rite decantentur et etiam observentur quodque predicti curatus, decem capellani et custos presentes et futuri singulis diebus veneris sive singulis feriis sextis perpetuis temporibus affuturis cum principio pulsationis Semiundre que cotidie pulsari solet in turri ecclesie Sancti Donatiani Brugensis indilate missa de sancta Cruce ad magnum altare dicte ecclesie cum diacono et subdiacono et cantore per se vel per alium aut alios decantare et ad huiusmodi missam dicti diaconus et subdiaconus et cantor tenebuntur quilibet ipsorum unam mitam sumptibus dicte communitatis offerre et insuper predictus custos qui pro tempore fuerit debet ad singulas missas predictas pulsare seu pulsari facere primo cum maiore campana sola per centum tractus, illaque pulsata cum duabus campanis iuste per octoginta tractus et ob hoc prefatus custos habebit pro pulsatione cuiuslibet misse a dicta communitate quatuor denarios par. perpetuis temporibus affuturis; et si imposterum predicta ecclesia sibi maiorem campanam procuraverit, voluit dicta domicella Aghata quod custos supradictus pulsabit seu pulsari faciet primo illam maiorem campanam solam et postea cum duabus campanis modernis pariter ad singulas missas sancte Crucis singulis feriis sextis ut est predictum debeantque horas canonicas singulis feriis sextis juxta consuetudinem aliarum ecclesiarum ut premittitur decantare. Insuper voluit et ordinavit predicta domicella Aghata quod presbyter celebrans ipsam missam ac diaconus et subdiaconus singulis feriis sextis induere tenebuntur tres albas estoffatas cum rubeo panno de serico quas ipsa domicella Aghata ad hoc fieri fecit una cum casula et dalmaticis de panno rubeo ad missam prelibatam, quodque fabrica sancte Walburgis faciet accendi per custodem ipsius ecclesie qui pro tempore fuerit, unam torsiam ad singulas missas sancte Crucis omnibus feriis sextis in consecratione et elevatione corporis Christi ipsius fabricæ sumptibus et expensis. Et ut premissa fieri possint ac perpetuo observari,

prefata domicella Aghata, relicta Petri de Hille, cessit, contulit, legavit et donavit ea donatione, que solet fieri irrevocabiliter inter vivos, venerabili viro magistro Johanni de Wasia, curato pro tunc ecclesie sancte Walburgis predicte, ibidem personaliter presenti nomine et ad opus eiusdem curati, decem capellanorum et custodis predictorum presentium et futurorum ac prefatam donationem acceptanti quo supra nomine, triginta duas libras, tres solidos et unum caponem vel quinque solidos par. pro dicto capone, duos denarios cum obolo par. annui et perpetui redditus assignatas prout inferius annotatur pro dictis horis et missa de sancta Cruce in omnibus feriis sextis perpetuis temporibus affuturis, prout superius est expressum, celebrandis, distribuendos inter personaliter presentes ad missam et horas canonicas supradictas singulis diebus veneris seu feriis sextis duodecim solidos et quinque denarios cum obolo par. iuxta arbitrium dictorum curati, decem capellanorum et custodis; relique vero undecim mite cedent ad usus oblationum et pulsationum predictarum. Et si contingeret, quod absit, quod prefati curatus, decem capellani et custos huiusmodi officium aliqua die veneris facere omitterent, voluit et ordinavit dicta domicella Aghata donatrix ac de presenti vult, mandat et ordinat quod illi duodecim sol. par. cum tribus mitis que offerri deberent et quatuor denarii qui custodi pro sua pulsatione solvi consueverunt, tociens quociens huiusmodi officium omitteretur, solvantur pro una tertia parte fabrice, pro secunda tertia parte mense pauperum et pro tertia parte confraternitati sancti Eligii que observatur in ecclesia supradicta per decanum et provisores officii anniversariorum cum effectu, quodque provisores ecclesie et mense pauperum ac decanus et iurati confraternitatis beati Eligii prenominati qui pro tempore erunt huiusmodi redditus pro diebus quibus dictum officium fuerit omissum, a dictis curatis, decem capellanis et custode exigere et recipere poterunt et levare. Et insuper si contingeret imposterum et predicti curatus, decem capellani et custos propter debilitatem dictorum reddituum perpetuorum eisdem assignatorum seu propter absentiam capellanorum perpetuorum huiusmodi officium facere omitterent totaliter et omnino, voluit et ordinavit dicta domicella Agata donatrix quod extunc in antea prefati provisores ecclesie et mense pauperum ac confraternitatis sancti Eligii de consilio heredis proximioris dicte domicelle Aghate donatricis dictos redditus perpetuos recipere et levare poterunt et debebunt ac de eisdem disponere et ordinare pro missis celebrandis prout eis salubrius videbitur expediri. Et insuper si contingeret, quod absit, quod dominus noster dominus comes Flandrie seu quicumque alius dominus temporalis aut quivis alius huiusmodi redditus perpetuos ad se vellet attrahere atque ecclesiam seu dictos curatos, capellanos et custodem

privare aut si sancta ecclesia catholica pateretur, voluit ordinavit et mandavit dicta domicella Aghata donatrix atque pro presenti vult, mandat et ordinat quod heredes dicte domicelle Aghate donatricis, qui pro tempore erunt ex recta linea descendentes, poterunt sibi dictos redditus perpetuos attrahere ad faciendum fieri predictum officium prout superius est expressum cum redditibus prelibatis vel ad distribuendos eosdem Christi pauperibus, donec et quousque ipsa sancta ecclesia fuerit reconciliata ac restituta pristina libertati. Et tunc redditus supradicti redire debent ad curatum, decem capellanos et custodem predictos pro dicto officio ut premittitur debite faciendo. Voluit etiam dicta domicella Agatha donatrix quod si contingeret festum nativitatis Domini venire aliquo anno in die veneris quod dicti curatus, decem capellani et custos dictam missam in vigilia precedenti debeant decantare; alioquin si essent in defectu hoc faciendi quod solvere teneantur dictam pecuniam quam in dicta missa lucrarentur cum pecunia oblationum et pulsationum provisoribus ecclesie, mense pauperum et confraternitatis sancti Eligii suprescriptis. Item missa que cantari debet in die Veneris sancta illam cantabunt similiter feria quarta precedenti. Dictaque domicella voluit et ordinavit quod ratione huiusmodi officii et misse, alta missa in dicta ecclesia sancte Walburgis Brugensis in dictis feriis sextis nullatenus omittatur. Insuper voluit et mandavit dicta domicella Aghata donatrix quod provisos sancte Walburgis Brugensis, qui pro tempore erunt, extra ipsius ecclesie thesaurariam unum cyphum argenteum deauratum vulgariter zughere appellatum armis quondam Petri de Hille et ipsius domicelle signatum et per ipsam donatricem dudum dicte ecclesie legatum deportare debebunt ac illum facere usitari singulis annis in festis nativitatis Domini, pasche, penthecostes, assumptionis gloriose virginis Marie et omnium sanctorum vinumque ad hoc necessarium pro christifidelibus tunc communicandis in predictis festis procurare ipsius ecclesie sancte Walburgis sumptibus et expensis quodque custos predictae ecclesie qui pro tempore fuerit eosdem provisos ad hoc premonere debebit; alioquin idem custos quatuor denarios suos par., quos pro sua pulsatione levare consuevit, amittet. Redditi autem perpetui de quibus supra fit mentio declarantur, specificantur et sunt assignati prout inferius annotatur. Primo dicta domicella Aghata donatrix assignavit predicto Johanni nomine et ad opus quibus supra 12 libras par. et unum caponem vel 5 sol. par. pro dicto capone annui et perpetui redditus prout in carta mentionem faciente de 24 libris par. et uno capone annui et perpetui redditus unde 12 libre par. et unus capo ad dictam domicellam Aghatam donatricem de iure pertinere noscuntur, cuius copia subscribitur,

plenius continetur. Item 10 libre par. annui et perpetui redditus prout etiam in carta super hoc confecta cuius tenor subinfertur. Item 3 libras par. annui et perpetui redditus assignatas prout etiam in alia carta cuius copia successive inferius inserita continetur. Item 57 sol. et 2 den. cum obolo par. annui et perpetui redditus prout in alia carta cuius copia subsequitur, declaratur. Item ad complementum premissorum predicta domicella Aghata donatrix assignavit et assignamentum legitimum fecit et prestitit dicto magistro Johanni, nomine et ad opus quibus supra, 4 libras et 6 sol. par. annui et perpetui redditus ad et supra quartam partem domus et fundi in villa Brugensi supra Reyam a parte West ipsius Reye inter domum Tydemanni de Berghe ab uno latere et domum quondam Philippi Rynvich ab alio latere. Et predictam quartam partem domus et fundi predictorum dicta domicella Aghata donatrix ad solutionem dictorum 4 libr. et 6 sol. par. singulis annis predictis curato, decem capellanis et custodi ad festum beati Remigii solvendum efficaciter obligavit, hoc tamen salvo quod dicta domicella Aghata donatrix aut eius heredes et successores dictos 4 libr. et 6 sol. par. annui et perpetui redditus redimere poterunt dum eis placuerit solvendo pro quolibet denario par. 20 den. par., alibi assignando dictis curato, decem capellanis et custodi alios 4 libr. 6 sol. par. annui et perpetui redditus bonos et sufficientes pro eisdem. Et de quibus perpetuis redditibus dicta domicella Aghata donatrix predicto magistro Johanni nomine et ad opus supradictis sub modis, formis et conditionibus prelibatis donum seu munus legitimum tradidit et donavit, se suosque heredes et successores dictos perpetuis redditibus exheredando et dictos curatum decem capellanos et custodem inheredando eisdem, adhibitis solempnitatibus debitis et consuetis. Et promisit dicta domicella Aghata donatrix pro se suisque heredibus et successoribus ac causam habituris ab eadem sub suis fide et iuramento in manibus mei notarii publici subscripti presentis legitime et solempniter stipulantis et recipientis nomine et vice omnium et singulorum quorum nunc interest vel interesse potuerit quorumlibet in futurum coporaliter prestitis ab eadem donationem prefatam factam sub forma predicta dictis curato, decem capellanis et custodi ecclesie sancte Walburgis Brugensis habere et tenere ratam, gratam et perpetuam ac contra ipsam non facere excipere vel venire per se vel alium aut alios publice vel occulte de iure vel de facto causa ingratitudinis vel immense donationis aut quacumque alia ratione imponens sibi suisque successoribus et heredibus legem quod contenta in presenti publico instrumento revocare annullare vel mutare non possint. Et si, quod absit, ipsa domicella Aghata donatrix aut eius heredes et successores

sue salutis proprie immemores prefatam donationem revocarent vel mutarent de facto, cum de iure non possunt, voluit dicta donatrix huiusmodi revocationem vel mutationem nullius existere roboris vel momenti voluitque per pactum specialiter appositum ipsa donatrix tam ipsam quam suos heredes et successores debere resartire et restituere dictis curato decem capellanis et custodi omnia et singula dampna expensas et interesse que et quas dicti curatus decem capellani et custos incurrunt aut sustinebunt in lite vel extra litem occasione cuiusvis molestationis fiende eisdem quoquomodo per dictam domicellam aut eius heredes et successores quodque de eis stetur simplici verbo dictorum curati decem capellanorum et custodis seu eorum receptoris absque iuramento vel quovis probationis onere ad hoc prestando vel etiam faciendo, obligando se dicta donatrix in persona sua heredesque et successores suos in personis suis ac omnia bona sua heredumque et successorum suorum mobilia et immobilia presentia et futura usque ad observantiam omnium et singulorum in presenti instrumento publico contentorum. Ac supponendo se quo supra nomine in persona sua heredesque et successores suos in personis suis atque bonis iam prius obligata iurisdictioni et coercioni cuiuscumque iudicis ecclesiastici vel secularis ad quem dicti curatus decem capellani et custos seu eorum receptor pro iuris subsidio occurrere voluerint aut placebit ac volendo expresse quod si, quod absit, predicta donatrix aut eius heredes et successores imposterum dictam donationem revocare distosque curatum decem capellanos et custodem de dictis redditibus perpetuis per se vel per alium aut alios privari conterentur, incurrere penam 80 marcharum argenti solvendarum una medietate domino nostro comiti flandrie et pro alia medietate curato decem capellanis et custodi. Et tam ipsam donatricem quam eius heredes et successores qui delinquerint in premissis ad solvendum dictam penam 80 marcharum argenti per dominum officialem Tornacensem suum iudicem ordinarium cogi pariter et compelli. Et insuper dicta donatrix pro se suisque heredibus et successoribus renunciavit sub suis fide et iuramento predictis quoad premissa omnibus et singulis exceptionibus doli, fori mali, metus, vis, lesionis, deceptionis, fraudis, cuiuscumque rei ita non geste ita non habite, ac aliter actum quam scriptum fore omnique iuris auxilio canonici et civilis beneficioque restitutionis in integrum beneficioque ditionis novarum et antiquarum constitutionum, privilegio crucis sumpte et sumende, omnibusque litteris gratiis et indulgentiis a domino nostro papa seu prelato aliquo alio vel principe concessis et concedendis etiam si relaxationem iuramenti vel prestite fidei in se continerent necnon cessionis legati, collationis, donationis ac omnium aliorum

et singulorum in presenti instrumento publico expressorum minus iuste, minus legitime, minus competenter aut coram suo non iudice habitorum et celebratorum omnibusque usibus, legibus, consuetudinibus et statutis quorumcumque villarum et locorum iurique Velleani, senatoris consulti, et divi adriani ac omni alii iuri in favorem mulierum introducto, certificata prius dicta domicella Aghata donatrice per me notarium publicum infrascriptum quale auxilium Velleanus prestat mulieribus non renunciantibus juri suo ceterisque omnibus et singulis cavilationibus subterfugiis et cautelis quo contra premissa vel eorum aliquod obici possent in aliquo sive dici, et per que presens publicum instrumentum vel contentum in eodem possent in aliquo amittere sui roboris firmitatem et precipue iuri dicenti generalem renunciationem non valere nisi precedet specialis ac alibi iuri dicenti confessionem factam coram suo iudice non debere preiudicare confitenti. Super quibus omnibus et singulis dicta domicella Aghata donatrix petiit sibi per me notarium publicum infrascriptum dictisque curato decem capellanis custodi ac provisoribus ecclesie et mense pauperum fieri unum vel plura publica originalia instrumenta sub astantium ibidem testimonio personarum quas annotavit in testes. Acta fuerunt hec Brugis in choro sancte Walburgis predictae anno, indictione, mense, die et pontificatu prescriptis, presentibus discretis viris domino Henrico Pavonis et Johanne Costre de Machlinia presbiteris necnon magistro Johanne de Ysendike et Jacobo Francisci clericis cameracensis et tornacensis diocesium testibus ad premissa specialiter vocatis et rogatis. Tenores vero cartarum de quibus superius fit mentio successive sequuntur.

Volgen schepenacten van 1376 augustus 25, 1378 december 24, 1377 (n.s.) januari 2, 1376 september 15.

Et ego Guilielmus Paye Tornacensis dioceseos publicus apostolica et imperiali auctoritatibus notarius iuratus quia premissis omnibus et singulis dum sicut premittitur fierent et agerentur una cum prenomminatis testibus presens personaliter interfui eaque sic fieri vidi et audivi, idcirco hoc presens publicum instrumentum exinde confectum manu mea propria scripsi, publicavi, signoque meo publico et consueto signavi rogatus et requisitus in testimonium veritatis omnium premissorum.

RIJKSARCHIEF BRUGGE, *Fonds Kerk St. Walburga te Brugge, Cartularium 74, f. 27-33v.*